

Isidorus Hispalensis.
 Joannes Chrysostomus.
 Joannes varii PP. usque ad XII.
 Leo PP. I, IV, IX.
 Liberius PP.
 Liber conjugii.
 Liber Pontificalis.
 Libri legum civilium.
 Martinus I PP.
 Nicolaus I PP.
 Novellæ leges imp.
 Ordo Romanus.
 Origenes.
 Pandectæ.
 Paschalis PP. I et II.
 Pelagius I PP.
 Pœnitentiale Romanum.
 Pœnitentiale Theodori.
 Silverius PP.
 Silvester I PP.
 Simplicius PP.

A Siricius PP.
 Stephanus IV, PP.
 Symmachus PP.
 Synodi Africanæ variæ, Agathensis, Ancyrana, Antiochena, Aransicana, Arelatensis, Aurelianeusis, apud Alpheum sub Conrado rege, Bracarensis, Carthaginenses variæ, Chalcedonensis, Constantinopolitanæ variæ, Educensis sub Gregorio VII, Eugenii PP. II, Calouensis, Gangrensis, Hibernensis, Hilari PP., Ilerdensis, Illiberitana, Joannis PP., Joannis PP. XII, Leonis IV PP., Milevitana, Neocæsariensis, Nicæna prima, Nicæna secunda, Romanæ variæ, Sardinensis, Stephani II PP., Symmachii PP., Toletanæ variæ, Triburiensis, Zachariæ PP.
 Theodorici regis constitutum.
 Vigilus PP.
 Vita Gregorii I PP.
 Urbanus II PP.
 Zacharias PP.
 B Zosimus PP.

AD OPERA S. ANSELMI LUCENSIS APPENDICES.

APPENDIX PRIMA.

DE SANCTI ANSELMI LUCENSIS CANONUM COLLECTIONE

DISSERTATIO

Augustinus THEINERUS, *Disquisitiones criticae*, pag. 563.)

Omniū quotquot Gratianum præcesserunt canonum collectorum tum sanctissimus tum doctissimus fuit S. Anselmus Lucensis. Ab Anselmo episcopo quondam Lucensi, qui sub nomine Alexandri II an. 1051 ad summum Ecclesiæ principatum evectus est, anno 1075 episcopus Lucensis designatus, et a S. Gregorio VII Alexandri successore rite consecratus fuit (20).

Ob eximiam qua præditus fuit sanctitatem, a Mathilde celeberrima Etruriæ comitissa electus, ut ipsi a confessionibus esset, S. Gregorium septimum tum opere tum scriptis, uti narrat Paulus Bernrie-

(20) Juvat Domnizonem presbyterum O. S. Benedicti Canossensem et S. Anselmi coævum de san: to nostro loquentem audire (*Vita comitissæ Mathildis*, auctore Domnizone, lib. II, cap. 3, apud Muratori SS. rer. ital. t. V, pag. 369 [Patrol. tom. CXLVIII]): *Huius similis, credo, fuit hoc in tempore nemo. Officium duplex monachorum pontificumque Nocte die complens, corpus macerabat ut hostem; Catholicus cælebs, pius et sobrius fuit æque. De cuius vere tristantur morte fideles; Schismatici gaudent: erat his contrarius autem. Quem, sibi commissum per Gregorium, comitissa, Ut decuit digne sepelivit mæsta benigne, Artus Anselmi condidit Mantua terris: De quo quod gliscit, monstrasti, Christe, Mathildi: Nam virtute tua feci miracula plura. Servulus iste tuus de sanctis existit unus*

ensis (21), ordinis S. Benedicti monachus in Bavaria, et S. Anselmi coævus, strenue defendit, atque ipsius causa ærumnas et persecutiones animo prorsus intrepido sustinuit. S. Anselmus Ecclesiæ et ordinis S. Benedicti, cujus alumnus fuit, immortale ornamentum, Mantuæ xv Kalend. April. an. 1086 exsul diem supremum obiit.

Varia S. Anselmi in Ecclesiæ illiusque summi hierarchæ Gregorii VII defensionem opera conscripsit, quorum aliqua typis edita sunt, alia, ut ipse S. episcopi pœnitentiarius ac biographus jam adnotat (22), memoria retinentur, et, ut suspicari licet, in

Catholicæ parti signum quasi debilitatis, Inde triumphando gaudet comitissa precando.

(21) « Illic introducendus videtur præcipuus virtutum ejus sectator et hæres, beatus videlicet Anselmus Ecclesiæ Lucensis antistes: qui ante omnia id studii semper habuit ut imitaretur eum in omnibus, adeo ut discrepare ab illo prorsus nollet in aliquo. Deinde quicquid in eo fuit, illius semper meritis attribuit. Gregorius namque veluti fons erat, Anselmus quasi rivus fluebat, et arida irrigabat. Ille quasi caput totum corpus gubernabat; iste ceu manus studiosa, quod injunctum superabat. Ille sicut sol illuminavit omnia; iste velut splendor declaravit singula. » (*Append. ad Marianum Scotum*, ad a. 1082.)

(22) « Multa sibi sacris ex Scripturis divinitus exposita cognovimus, quorum aliqua ab ipso hab-

bibliothecis latent. Principem vero inter ipsius opera A locum sine dubio celeberrima canonum Collectio oblinet, quam, adhortante atque succulente Gregorio VII, adornasse vero simillimum est. Id enim operis epigraphæ demonstrare videtur, quam inclytæ Barberiniorum bibliothecæ codex ante medium sæculum decimum tertium exaratus exhibet, quæque ita se habet: *Incipit authentica et compendiosa Collectio regularum et sententiarum SS. Patrum et auctorabilium conciliorum, facta tempore Gregorii sanctissimi papæ a B. Anselmo Lucensi ejus diligenti imitatore et discipulo, cujus jussione et præcepto desideranter consummavit hoc opus.* Eandem inscriptionem habent codex Vaticanus num. 3531 chartaceus, nec non duo Parisienses, Bibliothecæ Regiæ alter, bibliothecæ vero celeberrimi Maurinorum B monasterii S. Germani a Pratis alter, qui tamen omnes nonnisi prælaudati codicis apographa sunt.

Quanquam vero hæc inscriptio non ab ipso S Anselmo operi sue apposita videatur, nihil tamen ex eo deduci potest quod nostram sententiam evertat, cum eadem plane manu qua ipse codex exaratus est, conscripta sit, ac proinde tanquam cujusdam S. Anselmi corvæ testimonium considerari possit. Accedit quod codex iste Barberinius Lucæ exaratus esse videatur. In ejus enim exordio tum charta manumissionis, tum littera, quam dicere solemus formata, in ecclesiæ Lucensis usum conscriptæ exstant Celeberrimus Dom. Mansius, archiepiscopus quondam Lucensis, et doctissimus sacerorum conciliorum editor hæc manumissionis chartam ex nostro codice exscripsit et typis pervulgavit (25).

Cæterum idem codex versus quosdam in S. Anselmi opus exhibet, qui eundem ac inscriptio auctorem habere videntur, quosque hic apponere lubet.

In Trinitatis nomine

Sanctæ et individuæ

Incipit hinc feliciter

Istius libri series;

Quem scilicet ex Italia

mus scripta, aliqua retinemus in memoria; multos libellos propriis manibus conscripsit: Apologeticum unum ex diversis sanctorum Patrum voluminibus compilavit, quibus domini papæ sententiam et universa ejus facta atque præcepta canonicis defenderet rationibus et approbaret orthodoxis auctoritatibus. In lamentationes Jeremiæ dilucidissimam fecit expositionem: Psalterium quoque rogato benedictissimæ Dei ancillæ Mathildæ exposuit luculentissime, breviter quidem, sed utiliter, usque ad illum in locum, ubi ait: *Benediximus vobis in nomine Domini.* (Vita S. Anselmi, § 20, pag. 654, apud Bolland. Acta SS. ad 18 Martii, t. II, pag. 654, et apud Mabillon. Acta SS. O. S. Benedicti Sæc. VI, p. II, pag. 480, edit. Venet. Eadem S. Anselmi Vita una cum variis ejusdem sancti opusculis a celeberrimo Luca Waddingio edita fuit Romæ 1657, in-4.)

(23) Ampliss. Collect. concilior., t. XVIII, p. 221.

(24) De antiquis canonum collectionibus, etc., p. IV, cap. 13, pag. 640-645, edit. cit. (Patrologia tom. LVI, Opp. S. Leonis Magni III, init.)

*Anselmus, quique pontifex
Lucanæ fuit Ecclesiæ,
Vir prudens ac catholicus,
In Christi fide servidus,
Carpsit ex toto canonum
Et Patrum sanctorum corpore.*

Anselmiani operis codices quod attinet, maxime inter se varii sunt. De qua re consule ea quæ doctissimi fratres Ballerini disserunt (24). Codices nimirum in multis locis interpolati sunt, iisque documenta plurima inserta conspiciuntur, quæ Anselmo tum priora, tum posteriora sunt.

Inter ea quæ posteriora sunt, synodi Placentinæ an. 1109 habitæ capitula, necnon summorum pontificum Urbani II, Calixti II, Paschalis II, imo et Innocentii II epistolæ quædam decretales habentur. Unde factum esse putamus ut nonnulli hæc collectionem S. Anselmo Lucensi tribuendam esse negaverint, quorum vana argumenta a fratribus Balleriniis docte et scite explosa sunt, ad quos proinde benignos lectores remittimus, cum nos in hac nostra dissertatione, quam De S. Anselmi canonum Collectione inscripsimus, ea tantummodo daturi simus quæ virorum illorum sagacitatem effugerant, vel quæ Anselmiani operis naturam atque indolem melius declarare possunt.

Cæterum documenta illa, quæ, uti diximus, Anselmianæ Collectioni adjecta sunt, in singulorum librorum sine passim addita conspiciuntur. Ita ad C libri septimi calcem, in codice bibliothecæ Barberinianæ, Innocentii II decretales habentur, quas celeberrimus Sartius typis edidit (25). Nos hic dabimus aliam ejusdem Innocentii II epistolam a libri decimi calcem in codice Vaticano num. 1364, fol. 255, ascriptam. Idem codex in fine libri sexti alteram Urbani II epistolam *dilecto filio Lucio præposito ecclesiæ S. Juventin apud Ticinum directam* habet, quam Mansius publici juris fecit (26). Gratianus eandem Urbani P. epistolam integram fere Decreto suo C. 1, q. 5, c. 8, inseruit.

Plurima vero ex istis documentis, sive Anselmo

(25) De claris archigymnasii bononiensis professoribus t. I, in append. num. 5, pag. 191-194. Bononiæ 1769, in-fol.

(26) Ampliss. Collectio concil. t. XX, p. 660-663. Innocentii epistola est: *Ut homines non prohibeantur accipere monachilem habitum in fine, neque sepeliri in monasteriis nisi excommunicati.*

† Innocentius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus R. Mediolanensi archiepiscopo, Ar. Cumano et J. Laudensi episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.

† Perlatum est ad aures nostras quod, contra Romanæ Ecclesiæ privilegia, quædam nova et inaudita in vestris parochiis statuere contendatis, ut videlicet nullus deinceps sæcularium in monasteriorum cimiteriis tumuletur; et si quis infirmitate prævenit se monachum fieri postulaverit, nullatenus suscipiatur. Mandamus itaque vobis et universo clero vestro quatenus ab hujusmodi præsumptione omnimodis desistatis, et eos qui in vita vel in morte in monasteriis converti vel sepeliri decreverint, ut,

priora sive posteriora, quæ in Anselmianæ Colleectionis codicibus reperiuntur, in illis etiam collectionibus exstant quæ ex Anselmi Collectione decerptæ sunt (27). Quod præ cæteris ex Collectione quam Bonizo Sutrinus episcopus, et S. Anselmi coævus, paulo post anno 1089 composuit et *Decretale* seu syntagma decretorum ecclesiasticorum inscripsit, dein ex illis quas Gregorius presbyter et Deusdedit (28) adornarunt, nec non ex Anselmianis excerptis, Vindobonensi nempe et Cassinensi, ac denique ex amplissima illa et a nobis sæpius laudata canonum Collectione apparet, quæ olim in celeberrima societatis Jesu bibliotheca Parisiis exstabat, nunc vero Berolini in clarissimi Savignii bibliotheca asservatur. Hinc facillime fieri potuit ut ejusmodi documenta ex istis collectionibus, quæ omnes cum Anselmiano opere maximam similitudinem habent, desumerentur, atque codicibus in quibus Anselmi Collectio describebatur, adjungerentur.

Sed jam de codicibus mss. Anselmianis nonnulla dicenda esse videtur. Nos in elaborandis nostris in Anselmi et Gratiani opera disquisitionibus tum Vaticanos tum Parisienses codices inspeximus. Codices Parisienses parum aut nihil ad rem facere possunt, quippe qui omnes recentiores, et, prout jam superius adnotavimus, ex codicibus Romanis, Barberiniano scilicet et Vaticano num. 4993, paucis solummodo, quæ alii Anselmiani codices forsitan Vaticani suppeditarunt, adjectis, exscripti sunt. Codex Vaticanus modo citatus, chartaceus atque nullius pretii, jussu sacræ congregationis de emendatione Decreti Gratiani conscriptus est. Librarius omnes operis Anselmiani codices Vaticanos ad suum codicem exarandum adhibuisse, atque capitula quæ unus præ aliis plura exhibet, in suum codicem recepisse videtur. Hujusmodi codice correctores Romani præ cæteris usi sunt, unde factum credimus quod plurima capita quæ tanquam ex Anselmi Collectione a Gratiano mutuata afferunt, in genuinis illius operis codicibus minime inveniantur.

Codex Barberinianus, qui Vaticano mox laudato simillimus est, septem priores tantummodo Collectionis libros complectitur, ac parum aut fere nihil rei criticæ adjumento esse poterit ex eo quod nimis interpolatus sit. Doctissimus Sartius, ordinis Camaldulensis decus, quem de juris civilis et canonici antecessorum historia optime meritum esse constat, operi quod De claris archigymnasii Bononiensis professoribus publici juris fecit, accuratam ac diligentem ejusdem codicis illustrationem inseruit (29).

Restat ut de aliis duobus codicibus Vaticanis, n. 1563 et 1564 signatis, pauca dicamus. Posterior mancus est, et libro undecimo caret. Uterque mem-

juxta consuetudinem hactenus habitam, eis liberam licentiam permittatis per apostolica vobis scripta mandando præcipimus, nisi forte excommunicati fuerint. Dat. Later. VIII Maii.

(27) Ballerini loc. cit., p. iv, cap. 15, pag. 657-

branaceus ac elegantissimus, medio, uti videtur, sæculo duodecimo conscriptus est. Codex vero num. 1564 longe præstantior, et mira diligentia exaratus. Nos etsi hisce duobus codicibus præ cæteris usimus, nequaquam tamen reliquos adire negleximus, in iis præsertim quæ ad restituendam capitulorum seriem, quam in omnibus fere Anselmiani operis codicibus turbatam esse deprehendimus, aliquid inservire posse videbantur.

Anselmus opus suum in tredecim libros divisit, quorum singuli, prout rerum tractandarum argumentum expostularet, tum majorem, tum minorem capitulorum numerum complectuntur. Juvat librorum rubricas una cum capitulorum numero ex Barberiniorum opere hic apponere :

- B Lib. I. *De primatu et excellentia Romanæ Ecclesiæ.* Alias, *De potestate et primatu apostolicæ sedis.* C. 90, al. 91, vel 94.
- II. *De libertate appellationis.* Alias, *De primatu Romanæ Ecclesiæ et libertate appellationis.* C. 78, al. 81, vel 82.
- III. *De ordine accusandi, testificandi et judicandi.* C. 117, al. 124, vel 127, vel 131.
- IV. *De privilegiorum auctoritate.* C. 55, vel 56, aut 57.
- V. *De ordinationibus ecclesiarum, et de omni jure ac statu illarum.* Alias, *De ordinatione et jure ac statu ecclesiarum.* C. 71, al. 83, vel 93.
- VI. *De electione, et ordinatione ac de omni potestate sive statu episcoporum.* C. 201, al. 203, vel 207.
- VII. *De vita et ordinatione clericorum.* Alias, *De vita et ordinatione presbyterorum, diaconorum et reliquorum ordinum.* C. 207, vel 209, aut 213.
- VIII. *De lapsis.* C. 59.
- IX. *De sacramentis.* C. 74, al. 69.
- X. *De conjugis.* C. 63, al. 68, vel 70, aut 76.
- XI. *De pœnitentia.* C. 174, al. 179.
- XII. *De excommunicatione.* C. 75.
- XIII. *De vindicta et persecutione justa.* C. 28, al. 29, vel 34.

D Ad methodum quod spectat quam Anselmus in suo opere compilando adhibuit, illum ab antecessorum vestigiis minime recessisse deprehendimus. Summorum pontificum decretales litteras modo integras, modo in partes discerptas compilationi inseruit, in quibus recipiendis potius Burchardi Wormatiensis Decretum, quam aliam illam Anselmo dedicatam Collectionem adhibuisse dicendus est.

Minime necessarium ducimus ut modum fusius explicemus quo Anselmus Burchardi Decreto usus

661.

(28) Ballerini loc. cit., p. iv, cap. 14, pag. 646-656.

(29) Loc. cit. Cf. adnot. 25, supra.

est, cum hoc a viris doctissimis Antonio Augustino A et Stephano Baluzio satis superque demonstratum fuerit. Illud unum prætermittere non possumus, quod Burchardiana capitula in septem prioribus Anselmi libris raro admodum occurrant, in reliquis vero ejusdem libris Burchardi Decretum sæpissime adhibitum fuerit. Ad priores nempe illos libros compilandos Anselmus Collectionem Anselmo dedicatam adit (30), eaque eodem modo usus est quo hoc ab aliis canonum collectoribus factum esse jam sæpius animadvertimus.

Verum præter ea decretalium pontificiarum documenta quæ Anselmus tum ex Burchardi Decreto, tum ex Collectione Anselmo dedicata excerpsit, alia quædam summorum præsulum decreta in Anselmi Lucensis opere inveniuntur, quæ ex ipsis archivii Romani scriniis desumpta esse videntur. Huc referenda censemus excerpta nonnulla inscripta ex Libro pontificum Romanorum, quæ res mere historicas exhibent, atque a rebus quæ Anastasius Bibliothecarius in opere quod vulgo sub eodem *Libri pontificum* titulo notum est, narrat, in multis differunt (31). Frequenter etiam loca quædam ex *Libro diurno Romanorum pontificum* (32), nec non ex *Ordine Romano* (33) desumpta occurrunt, quorum alia genuinam documentorum inscriptionem præ se ferunt, alia ejus generis monumenta quamplurima continent, quæ ad veterem Ecclesiæ disciplinam illustrandam maximi momenti sunt. Sic, ut unum tantum exemplum proferamus, habetur in libri sexti capite 49 celeberrima Joannis P. VIII constitutio de jure cardinalium, quam Mansius in sua conciliorum Collectione typis mandavit (34).

(30) Pauca tantum exempla hæc probent. Sequentia capitula Collectionis Anselmo dedicatæ in opus S. Anselmi transierunt.

Ans. dic. lib. I, cap. 1, 10, 11, 17, 20, 21, 24, 27, 31, 38, 41, 42, 52, 64, 65, 67.

Ans. *Lucens.* lib. III, c. 1; lib. II, c. 4; lib. I, c. 67, 34; lib. II, c. 47; lib. I, c. 14, 17; lib. II, c. 8, 49, 75; lib. I, c. 35; lib. IV, c. 29; lib. II, c. 62, 37, 23.

Ans. dic. lib. II, cap. 81, 86, 192, 193, 195.

Ans. *Lucens.*, lib. VI, c. 164, 167; lib. VII, c. 108, 109, 110.

Aus. dic. lib. III, cap. 28, 32, 36, 44, 46, 52, 68, 73.

Ans. *Lucens.*, lib. III, c. 34, 50, 15, 55, 55, 14, 44, 46.

Ans. dic. lib. IV, cap. 158, 141, 151, 152, 156, 157, 158.

Ans. *Lucens.*, lib. VII, c. 60, 59, 58, 57, 55, 54, 52, etc.

Capitula hæc modo indicata Anselmiana in nulla alia canonum Collectione quam in illa Anselmo dedicata occurrunt.

(31) Vide quæ de Athanasii Bibliothecarii Libro pontificum docti ejus editores L. A. Muratorius, Blanchini et Vignoli adnotent. Haud spernenda est doctissimi Pertzii, recentissimi monumentorum Germaniae editoris, disquisitio de Anastasio nostro in *Itinere ejus Italico*, Hannoveræ a. 1825 edito.

(32) *Liber diurnus Romanorum pontificum* typis primum excusus fuit a docto J. Garnerio S. J. Parisiis 1680. Mabillonius in *Museo Italico* t. I, pag. 55 sq., monumenta quædam inedita in appendicem Libri diurni adjectit, quæ una cum Libro ipso diurno

Nullæ, uti jam adnotavimus, RR. PP. decretales in genuina S. Anselmi collectione deprehenduntur, quæ decretalibus a S. Gregorio VII editis recentiores sint; ejusdem vero pontificis canones, in conciliis Romanis editi, collectioni inserti sunt. Cæterum decretales litteræ ab Anselmo adductæ non raro ampliores accuratioresque inscriptiones apud ipsum quam apud alios canonum collectores habent; subscriptiones quoque sæpissime illis additæ sunt (35); quin imo Anselmus eas aliquando in ipsis etiam decretalibus litteris affert, in quibus in iis decretalium regestis desiderantur. Sic e. gr. libri decimi caput sextum Gregorii Magni *ad Velocem magistrum militum* (36) datam litteram exhibet una cum subscriptione: *Data die v Kalend. Octobris, indictione decima*, quæ subscriptio, adnotantibus doctissimis Operum S. Gregorii editoribus Maurinis, non nisi in uno eoque vetustissimo codice Colbertino Parisiensi, nec non in S. Gregorii epistolarum collectione quam Paulus diaconus adornaverat, invenitur. Gratianus c. 23, q. 8, c. 17, epistolam hanc fere integram, rejecta solummodo inscriptione, ab Anselmo mutuatus est. Pseudo-Ivo non nisi exiguum ejusdem epistolæ fragmentum operi suo (p. x, c. 70) inseruit.

Quod sacros conciliorum, præcipue Græcorum, canones spectat, eos Anselmus fere omnes ex Dionysii Exigui collectione mutuatus est. Tamen etiam alias Græcorum canonum versiones, tum eam quam genuina Ecclesiæ Hispanæ canonum Collectio, nuper, anno nempe 1821, regis Matritensium academiae curis et impensis edita, exhibet, tum eam quæ huic proxime accedit atque a Pseudo-Isidoro in

a Garnerio edito recensit I. Chr. God. Hoffmann. Nova scriptorum et monumentorum collectio, Lipsiæ 1735, tom. secundus in 4. P. J. de Riegger Viennæ Austriae 1792 in-8°.

(33) Quid de hoc libro sentiendum consule eruditos editores monumentorum Ordinis Romani, Georgium Cassandrum, Melchiorum Hittorpium, Georgium Ferrarium, J. Mabillonium, Edm. Martenium et Durandum.

(34) Tom. XVII, p. 217.

(35) Cf. lib. v, cap. 6, d. 1, *De cons.*, c. 7. *Dat. Idib. Aprilis*. lib. v, cap. 7, *Dat. XIII Kal. Aug.* C. 16, q. 7, c. 26; lib. v, cap. 19. *Dat. Idus Martiarum Asterio et Præsidio V. V. cons.* C. 13, q. 1, c. 1.

Lib. v, cap. 47, *Joannis P. VIII decretum de ecclesiarum violatoribus*, quod Baluzius primum edidit *Miscellaneor.* t. VII, pag. 552, Parisiis, 1705, in-8°, etc. I, pag. 402, editionis Dom. Mansi, Lucæ, 1751, in fol. et in ejusd. *Collect. concil. ampliss.* t. XVII, p. 244. Lib. v, cap. 51, S. Leonis P. IX decretum contra exemptionem monachorum cum integriori inscriptione quam quæ in actis conciliorum legitur: *Leo episcopus, servus servorum Dei, omnibus fidelibus in Christo per totam Italiam.—Data Romæ, mense Aprilis die xx, indictione quinta.*

Cf. Collectiones concilior. Labbe et Cossart. t. IX, col. 484; Harduini t. VI, p. 1, p. 961; Coleti Venet. t. XI, p. 1355; Mansi t. XIX, p. 670. — Hæc pauca exempla sufficiant.

(36) Regest. S. Gregorii lib. II, ep. 5, pag. 101 edit. Venetæ, t. VII.

suam collectionem recepta est. Sæpius etiam unius ejusdemque canonis duplicem versionem affert, Isidorianam scilicet et Dionysianam. Paulo frequentior alia demum Græcorum canonum versio in Anselmiano opere occurrit, quæ tum a modo relatis, tum ab illa quam in vetustis Italicis Collectionibus deprehendimus, ideoque priscam versionem Italiam nuncupamus, quam maxime recedit.

Verum, ut hujusce versionis indoles melius pateat, nonnullorum canonum tum textum Græcum, tum illam eorum versionem hic apponendam esse censuimus, quam priscam Italiam vocamus, quamque fratres Ballerini ex vetustis Italiæ membranæ primi sedulo studio collegerunt (37), et celeberrimus dein Mansius amplissimæ suæ conciliorum Collectioni inseruit (38). Animadvertendum interim est Gratianum, qui Anselmi opus fere totum in suum Decretum recepit, hanc illi propriam versionem penitus neglexisse, qua de causa rei criticæ studiosos hæc nostra specimina grato animo suscepturos esse confidimus.

LIB. XI, CAP. 36, ex concilio Ancyrano, cap. 20.

« Mulieres quæ fornicantur et partus suos necant, et illæ quæ ex utero suo conceptos excutiunt, anti-qua definitio usque ad exitum vitæ eas ab Ecclesia removet. Nunc vero humanius definitum est : decem annos pœniteant. »

Collectio codicis Saviniani, lib. x, cap. 32, priora hujus canonis verba paulo aliter habet : *Antiqui Patres constituerunt usque ad exitum vitæ.*

Prisca versio Itala.

« Quæ erunt fornicatæ, et interficiunt natos, et festinant abortivum facere, primum constitutum usque ad exitum vetuit, et hoc definito humaniore aliquid consequantur, constituimus eas decennio tempore, secundum gradus qui sunt constituti. »

Apud Ballerinos loc. cit., pag. 488, et Mansium, tom. VI, pag. 419.

Textus Græcus hujus canonis audit :

Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἑκπορευουσῶν καὶ ἀνακρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν φθίρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσε, καὶ τοῦτῳ συντίθενται. Φιλανθρωπότερον δὲ τι εὐρόντες, ὠρίσασθαι δίκαιτῶ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὠρισμένους. »

Apud Mansium t. II, pag. 520.

LIB. VI, CAP. 141, ex conc. Chalced., cap. 26. — *Ut omnis Ecclesia habens episcopum, habeat œconomum.*

« Quoniam, ut in quibusdam ecclesiis reperimus, sine œconomis res ecclesiasticas tractant episcopi,

placuit omnino ut omnis ecclesia habens episcopum etiam œconomum habere de proprio clero [debeat, qui res ecclesiasticas dispenset cum consensu episcopi sui; ne, cum dispensatio sine testimonio fuerit, res ecclesiasticæ dispensæ sint ad contumeliam pontifici irrogandam. Si vero hoc non fecerint, reos eos sanctis subjacere canonibus judicamus. »

Versio prisca.

« Quoniam in quibusdam Ecclesiis, sicut reperimus, sine œconomis res ecclesiastica tractatur, placuit omnem Ecclesiam episcopum habentem œconomum habere de suo clero dispensantem ecclesiasticas res cum voluntate sui episcopi, ut ne sine testimonio sit dispensatio ecclesiæ, et ex hoc dispergantur ejusdem ecclesiæ res, et detractio indignatur sacerdotum (sacerdotio). Si vero hoc non fecerit, subjacere eum sacris canonibus. »

Apud Ballerinos, pag. 622; Mansium, pag. 1230.

Textus Græcus hujus canonis.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τισὶν ἐκκλησίαις, ὡς περιεχθήμεν, διχὰ οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικά χειρίζουσι πράγματα· ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομῶντα τὰ ἐκκλησιαστικά κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου τὰ τῆς ἐκκλησίας σκορπιζέσθαι πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερῶσιν προστρίβεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιῆση, ὑποκίεσθαι αὐτὸν τοῖς θείοις κανόσι.

Mansi tom. VII, pag. 368.

Gratianus canonem hunc concilii Chalcedonensis bis recepit : ex versione Pseudo-Isidori, D. 89, cap. 4, et ex versione Dionysii Exigui, C. 16, q. 7, c. 21.

Capitulum 156 libri septimi Collectionis S. Anselmi exhibet fragmentum perexiguum canonis 24 concilii Antiocheni ex versione nostra prisca Itala.

Præter eos conciliorum Græcorum canones, quos ex modo dictis versionibus mutuatus est Anselmus, plurima eorumdem capita ex capitulis S. Martini Braccarenensis et Adriani P. desumpsit. Priora passim cum inscriptione : *Ex concilio Martini papæ Braccarenensis, seu Ex Decreto Martini P.* occurrunt, quorum plurima Gratianus sub eadem Martini P. Braccarenensis, seu concilii Martini P. inscriptione in suo Decreto affert (38*). Inde factum esse credimus quod

nonnulli ejusmodi capitula S. Martino P. I ascribere voluerint, eundemque sanctissimum pontificem tanquam veteris ecclesiasticæ disciplinæ corruptorem insinulare auderent, propterea quod permiserit ut bigami in minoribus ordinum gradibus permanere possint. Recentiorum nonnulli eo usque pro-

(37) Inter Opera S. Leonis, p. 1, t. III, pag. 475-622. Venetiis 1757, fol.

(38) T. VI, pag. 1109-1230.

(38*) D. 50, c. 44, C. 26, q. 5, c. 3, et C. 32, q. 5, c. 9. Reliqua, quæ ex hisce Martini Braccarenensis capitulis in Gratianum abierunt, sunt : D. 48, c. 15. D. 23, c. 32. D. 24, c. 7. D. 27, c. 1. D. 28, c. 12. D. 30, c. 17. D. 34, c. 12, 17 et 18. D. 44, c. 12. D. 50, c. 8 et 22. D. 54, c. 7. D. 55, c. 9. D. 63, c. 6. D. 64, c. 7. D. 65, c. 2. D. 92, c. 3, 4 et 9.

D. 35, c. 11. C. 1, q. 1, c. 67. C. 1, q. 7, c. 22. C. 6, q. 4, c. 2. C. 8, q. 1, c. 4. C. 9, q. 3, c. 1. C. 10, q. 2, c. 7 et 8. C. 11, q. 5, c. 7. C. 12, q. 1, c. 29. C. 14, q. 4, c. 4. C. 15, q. 8, c. 4. C. 17, q. 4, c. 38. C. 21, q. 5, c. 5. C. 26, q. 5, c. 3. C. 26, q. 6, c. 6. C. 26, q. 7, c. 15. C. 27, q. 1, c. 8 et 26. C. 32, q. 7, c. 9. C. 33, q. 4, c. 9. D. 1, *De cons.* c. 29, D. 2, *De cons.* c. 4 et 18. D. 3, *De cons.* c. 7. D. 4, *De cons.* c. 59, 116 et 124.

tervix progressi sunt, ut hæc Pseudo-Martini P. A capitula in suæ opinionis suffragium adducerent, atque episcopos nostris quoque temporibus in irregularitate ad ordines minores suscipiendos dispensare posse contenderent. At quantum hoc a vero distet, nemo est qui ignoret, et summus pontifex Sixtus V ejusmodi cavillationes satis superque exposuit (39).

In indice alphabetico quem in præcipuas, quibus Gratianus usus est, canonum Collectiones elaboravimus, passim falsam Martini Braccarenis inscriptionem retinimus, quoties nempe illam in veteribus Collectionibus invenimus.

Cæterum S. Martini Braccarenis capitula, uti notum est, omnibus tum spurix tum genuinæ Collectionis Isidorianæ codicibus inserta sunt. Jacobus Merlinus una cum Pseudo-Isidori Collectione primus ea vulgavit, ac dein in omnes fere conciliorum collectiones transierunt. Mansius eadem ex Garsix Loaisæ et P. Labbei S. J. recensione recusat (39*) quod etiam Justellus (40) et Harduinus (41) fecerunt. Posterior cum adnotet se capitula ista in amplissima collegii S. J. Parisiensis canonum Collectione ms. invenisse, non de alia quam de illa canonum Collectione locutus esse videtur, quæ in Saviniano codice a nobis sæpius commemorato continetur. Codex enim iste olim in illa collegii soc. J. bibliotheca Parisiis servabatur, atque ipsa Collectio integra ex S. Anselmi Lucensis opere desumpta est. Posteriores canonum collectores, qui ex decretis seu ex concilio Martini papæ S. Martini capitula citant, nullo modo codicis Saviniani Collectionem, uti fratres Ballerini opinantur (42), sed ipsum S. Anselmi Lucensis opus præ oculis habuerunt.

Ad Adriani P. capitula quod attinet, ea Anselmus vel singulatim vel plura simul sese invicem excipientia suæ Collectioni inseruit. Quæ singulatim hinc illinc in diversis libris sparsa deprehenduntur, passim ex decreto Adriani P. inscripta sunt; quod si vero eorum seriem recepit, vulgarem inscriptionem iis

præfixit. Sic. e. gr. post 85 libri tertii caput sequentia Adriani P. capitula exhibentur: 22, 50, 52, 53, 54, 55, 72 et 80; et quidem cum hac inscriptione: *Incipiunt capitula quæ ex Græcis et Latinis canonibus et synodis Romanis atque decretis præsulum ac principum Romanorum sparsim collecta sunt, et Angelramno Mediomatricæ urbis episcopo Romæ a beato papa Adriano tradita sunt XIII Kal. Octobris, indictione IX, quando pro sui negotii causa agebatur.* Integra capitulorum Adriani pont. series, hæc eadem inscriptione præmissa, in plurimis vetustis Pseudo-Isidorianæ Collectionis codicibus exstat, unde Anselmus sine dubio sua capitula deprompsit. Gratianus sæpiissime eadem capitula affert (43), atque Antonius Augustinus ea integra doctissimo commentario instructa publici juris fecit (44).

Præter hæc monumenta, quæ ecclesiastica sunt, S. Anselmus plura fragmenta tum ex jure Romano, tum ex regum Francorum capitularibus recepit, quæ ad res ecclesiasticas spectant. De jure Romani usu vide quæ a Reisachio in dissertatione, quam de hac re nostris disquisitionibus adjunxit (45), dicta sunt, ubi indicem quoque a clariss. Savinio adornatum invenies, in quo omnia capitula ab Anselmo ex jure Romano mutuata notata sunt.

Gratianus, ut jam sæpius admonuimus, S. Anselmi collectione in adornando Decreto quam maxime usus est, ita quidem ut, si celebrem canonum Collectionem, quam Tripartitam nuncupamus, et Ivonis Panormiam excipias, nullo canonum opere tam frequenter usus esse dicendus sit. Quod cum celeberrimi correctores Romani animadverterent, singulis Gratiani capitulis ex Anselmiano opere desumptis, ejusdem et libri et capitis numerum in margine addiderunt.

Cæterum in excerpando S. Anselmi opere Gratianus eandem omnino methodum retinuit, quam ab eo quoad Collectionem Tripartitam atque Ivonis Panormiam observatam fuisse demonstravimus (46). Anselmi capitula aut integra aut in partes dissecta

(39) Fagnanus in Commentario ad caput secundum De bigamis, tom. I, pag. 450. Venetiis 1709, fol.

(39*) Concil. tom. IX, pag. 845-860.

(40) Bibliotheca juris canonici veteris, tom. I, in append. pag. 7-32. Parisiis 1661, fol.

(41) Collect. concil. tom. III, pag. 390.

(42) Loc. cit., p. IV, cap. 2, pag. 578-582. Omnium doctissime de hisce S. Martini Braccarenis capitulis disseruit Antonius Augustinus, De emendatione Gratiani dialogor. lib. prior. dialog. X, XI et XII, apud Galland. t. II, pag. 290-314, ed. cit., et post eum Carol. Sebast. Berardus, antecessor Taurinensis, in opere: Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti, corrupti ad emendationum codicum fidem exacti, difficiliore commoda interpretatione illustrati. Venetiis, 1777, t. I, cap. 33, pag. 292-309.

(43) C. 2, q. 3, c. 3 et 4. C. 2, q. 6, c. 40. C. 2, q. 7, c. 50 et 33. C. 3, q. 5, c. 7. C. 3, q. 6, c. 16 et 18. C. 3, q. 7, c. 1. C. 3, q. 11, c. 5. C. 4, q. 6, c. 4. C. 5, q. 1, c. 1. C. 5, q. 3, c. 1 et 2. C. 5, q. 6, c. 1 et 5. C. 6, q. 1, c. 2 et 6. C. 11, q. 1, c. 48 et 49. C. 25, q. 4, c. 3, et C. 25, q. 1, c. 11.

(44) Operum t. III, pag. 349-369. Lucæ, 1767, fol. Mansius capitula Adriani P. una cum Ant. Augustini Commentario recusat Collect. concil. t. XII, pag. 903-936. Vide quæ C. Seb. Berardus de hisce capitulis adnotat: Gratiani canones, etc., t. I, pag. 350-355, ed. cit.

(45) In sylloge nostra dissertatio IV.

(46) Gratianus, in quantum fieri potuit, ordinem operis Anselmiani secutus est; pauca tantummodo exempla hoc comprobent.

Ans. lib. I, cap. 11, 16, 31, 37, 39, 57 et 65. — C. 24, q. 1, c. 18, 13, 16, 10, 13, 22, 25; lib. I, c. 20, 25, 54. — C. 9, q. 3, c. 13, 14, 15. — lib. I, c. 33, 44, 46, 50. — C. 25, q. 1, c. 1, 2 et 4.

Ans. lib. II, cap. 6, 7, 8, 10. — C. 2, q. 6, c. 8, 6, 4, 2.

Ans. lib. III, cap. 6, 13, 15, 17. — C. 3, q. 5, c. 13, 2, 4, 7. lib. III, cap. 65, 66, 67. — C. 1, q. 1, c. 20, 4 et 5.

Ans. lib. IV, cap. 1, 2, 5, 6, 7. — C. 25, q. 2, c. 1, 2, 7, 8, 9.

Ans. lib. V, cap. 1, 2 et 3. — C. 24, q. 1, c. 18, 19, 20; lib. V, c. 4, 5, 6, 12, 16, 17, 21, 22, 23. —

recepit (47), nonnunquam etiam plura duo vel tria se invicem sequentia retentis eorum inscriptionibus in unum coniunxit. Sæpius capitulis pauca verba addidit, in aliis vero quædam reliquit. Inscriptiones quæ apud Anselmum longiores erant, Gratianus contraxit, quod etiam cum summulis, singulis capitulis ex more prefixis, fecit. Epistolarum decretalium subscriptiones, quas Anselmus sæpissime exhibet, fere omnes omisit.

Quæ cum ita sint, dubium non est Anselmianæ Collectionis ope multa Gratiani capitula, quorum inscriptiones aut deperditæ aut depravatæ sunt, restitui, textumque ipsum, qui nonnunquam magis integer ac correctior in S. Anselmi Collectione quam in Gratiani decreto deprehenditur, emendari posse. Nimis longum atque a nostro instituto plane alienum esset, si singula Gratianæ Collectionis capitula adnotare vellemus, quæ ope Collectionis Anselmianæ corrigi possunt. Attamen pauca quædam hic exempla dabimus, ut pateat quanti momenti sit Anselmi opus pro iis qui critices ope Gratiani. Decreti textum emendatiorem reddere student.

LIB. IV, CAP. 3. *Privilegium omnino*, c. 11, q. 3, c. 65.

Gratianus ex solo Anselmo capitulum hocce mutatus est, idem vero inscripsit: *Ex registro Gregorii M. Anselmus offert genuinum ipsius inscriptionem: Simplicius P. Joanni episcopo Ravennati*. Hard. t. II, p. 803; Mansi t. VI; Burchardus lib. 1, cap. 29 et Pseudo Ivo p. v, cap. 140, idem fragmentum sub genuino Simplicii P. nomine proferunt, ast multo amplius et locupletius. Cod. Sav. lib. 1, cap. 13, Anselmum quidem ex ungue secutus est, sed capitulum falso inscripsit: *Leo P. cognomento magnus*.

LIB. IV, CAP. 14, 15 et 19. *In qualibet civitate. — Universos quos. — Sancimus*. C. 23, q. 8, c. 23.

Anselmus hic tria inter se discrepantia legum sæcularium fragmenta proferit, et quidem l. 16 et 26 C. Theod. *De episcopis, ecclesiis et clericis* (xvi, 27), et l. 22, c. *De SS. Ecclesiis* (1, 2). Gratianus tria ista fragmenta, in unum vero conjuncta, integra recepit. Cod. Savinianus, et codices operis S. An-

D. 4, *De cons.*, c. 6, 5, 7, 19, 56, 38, 21, 22, 16. Lib. v, c. 59, 60, 61. — C. 18, q. 2, c. 25, 26, 27; lib. v, c. 72, 73, 74, 75. — C. 16, q. 7, c. 40, 36, 35, 35.

Ans. lib. vi, cap. 27, 28, 29, 50, 31. — D. 79, c. 9, 4, 3, 5, 6. Lib. vi, c. 42, 43, 54, 56. — D. 64, c. 6, 8, 1, 5; lib. vi, c. 64, 65. — C. 7, q. 1, c. 5 et 6. Lib. vi, c. 91. — 95, 97, 99, 100. — D. 100, c. 1, 2, 9, 7, 8, 5, 11, 4. Lib. vi, c. 100-106, 107-111. — C. 7, q. 1, c. 54, 45, 31, 34, 55, 42, 44. Lib. vi, c. 121, 123, 129, 150. C. 25, q. 8, c. 26 et 27. — D. 99, c. 4 et 5.

Ans. lib. vii, cap. 2-8. — C. 12, q. 1, c. 5, 8, 9, 3, 10, 11, 14, 1. Lib. vii, c. 18-20, 21-23, 52-54. — D. 50, c. 60, 56, 58. — D. 98, c. 1-3. — D. 55, c. 6, 7, 12. Lib. vii, c. 58-40. — D. 75, c. 5, 4, 7. Lib. vii, c. 48-55. — D. 33, c. 20, 19, 18, 17, 16, 15, 11, 7. Lib. vii, c. 56-58, 66 et 67, 108-110, 114 et 115. — D. 93, c. 13-15. — D. 92, c. 1 et 2. — D. 38, c. 35. — D. 68, c. 4 et 5.

Ans. lib. vii, c. 140-142. — D. 81, c. 20, 21, 30,

Ans. qui Parisiis exstant in bibliotheca regia, integram constitutionem Justiniani imp. l. 22, c. *De SS. Ecclesiis* exhibent, cujus Gratianus et codd. Anselmiani Vaticani non nisi fragmentum proferunt, ex quo patet Gratianum Romano vel saltem Italico Anselmi exemplari usum fuisse.

Cæterum de hisce legum fragmentis eorumque usu in monumentis ecclesiasticis conf. doctis. J. Dan. Ritterum in edit. sua Cod. Theodos. t. VI, p. 1, p. 49 et 65. Lipsiæ, 1713, in-fol.

LIB. IV, CAP. 39. *Nemo*. C. 9, q. 3, c. 13.

Gratianus capitulum istud ex Anselmo quidem integrum recepit, sed falso in se ipsit: *Innocentius P. Anselmus* et auctor Collectionis Cæsaraugustanæ, lib. 1, c. 1, et lib. v, c. 1, inscriptionem: *Silvester P. in concilio CCLXXVII episcoporum*. Capitulum desumptum est ex cap. 20, act. II, constitutionis Silvestri P. a Pseudo-Isidoro proenæ; Hard. t. I, p. 290, et apud Pet. Coustant. *Epistolæ RR. PP.*, append., pag. 50, ed. Paris, 1721, in-fol. Cod. Sav. et codices Anselmiani Vaticani in fine capituli addunt: *Subscriperunt omnes episcopi et XLV presbyteri et diaconi VII, et Constantinus Augustus et mater ejus Helena*, quam subscriptionem Gratianus nec non Ivo in Panormiæ lib. iv, cap. 5, resciderunt. Ivo insuper capitulum nostrum sub duplici profert inscriptione: *In decretis Innocentii Silvester P. in generali residens synodo dixit: Nemo*. Quid plura? Fontem inde inscriptionis Gratianæ detectum videntur.

C. LIB. V, CAP. 1. *Ecclesia una est*. C. 24, q. 1, c. 18. *Loquitur Dominus ad Petrum*.

Locus quem Anselmus hic profert desumptus est ex S. Cypriani libro *De unitate Ecclesie*. Alterum hujusce Cypriani loci fragmentum: *Loquitur Dominus ad Petrum* occurrit in eodem Anselmi opere lib. 1, cap. 11. Polycarpus lib. viii, tit. 3, utrumque fragmentum ex Anselmo recepit, sed in unum coniunxit, posterius priori præponens. Gratianus in recipiendis hisce duobus fragmentis Polycarpum secutus esse videtur, cum ea in eodem omnino ordine, verbis solummodo paucis resecatis, exhibeat. Cæterum Gratianus aurea ista Cyprianea verba fra-

51. — Lib. vii, c. 185, 186. — C. 18, q. 2, c. 19 et 20.

Ans. lib. ix, cap. 22, 23, 25. — D. 5, *De cons.* c. 1, 2 et 3.

Ans. lib. x, cap. 7-9, 18-20. — C. 27, q. 2, c. 30, 46, 49, 19, 21, 22. — Lib. x, c. 27, 28. — C. 30, q. 5, c. 1 et 2.

Ans. lib. xi, cap. 51-54, 150 et 140. — C. 92, q. 5, c. 1-4. — D. 1, *De pœnit.*, c. 81 et 82.

Ans. lib. xii, cap. 13, 14, 16, 18, 25-27, 32, 34, 36. — C. 11, q. 3, c. 16, 19, 27, 6, 9, 20, 3-5. Lib. xii, c. 41, 42, 44, 48, 52. — C. 24, q. 1, c. 31, 33, 34, 23, 30. Lib. xii, c. 43-47, 49-50, 53, 54-56, 64 et 65. — C. 25, q. 5, c. 42-45. — C. 24, q. 3, c. 26-28, 51. — C. 25, q. 4, c. 37-39, 18, 4.

Ans. lib. xiii, cap. 3 et 4, 10-12, 15, 16, 28 et 29. — C. 23, q. 1, c. 1-3. — C. 23, q. 5, c. 1-5. — C. 23, q. 4, c. 42 et 43, 48 et 49.

(47) Ita ex Gr. cap. 152 libri xi in sex partes discepsit: D. 1. *De pœnit.*, cap. 50-56.

gumento nostro inserta, *Hanc Ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui Ecclesiae renititur et resistit, in Ecclesia se esse confidit?* supra paululum mutata denuo profert: D. 93, c. 3: *Qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse non confidat.* Gratianus locum istum ex Collectione Tripartita p. III, tit. 9, cap. 48, et ex Pseudo-Ivone p. v, cap. 361, excerpit. Uterque auctor tum Collectionis tripartitæ, tum Decreti Pseudo-Ivonis, verba quædam fragmento nostro præmittit: *Petri unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit?* Quæ Gratianus rescidit, cum ea in argumentum vel summulam capituli transtulerit: *Non est in Ecclesia, qui cathedram Petri non sequitur.* Locus noster hisce verbis conceptus in veteribus cod. mss. Vaticanis et Gallicanis omnino deest, sed in nonnullis aliis itemque vetustis deprehenditur, ut *correctores Romani* et eruditissimus Operum S. Cypriani editor, Stephanus Baluzius, adnotarunt. Unde animadvertas quam injuste criticæ modernæ sectatores Gratianum nostrum ceu textuum SS. Patrum corruptiorem ac censent.

LIB. VI, CAP. 49. *Concesso.* C. 12, q. 2, c. 26.

Gratianus locum nostrum, omissis tantummodo quibusdam verbis, ex Anselmo, quem et auctor Collectionis Cæsaraugustanæ lib. IV, cap. 74, secutus est, desumpsit, sed in duas partes divisit, posterioris fragmentum: *Venerabilis baptismi* infra D. 4, *De consecrat.*, c. 17, Decreto suo inserens. Gratianus vero posteriori fragmento aliam inscriptionem dedit, idque inscripsit *Gelasius P. clero et plebi Tarentino*, Ivonem, ut videtur secutus, qui capitulum hocce (*Panorm.* lib. I, cap. 21) sub inscriptione *Gelasii P. clero et plebi Tharensi* profert. Auctor pseudo-decreti Ivonis idem capitulum bis exhibet, tum sub inscriptione: *Gregorii P. clero et plebi Tarenti* (p. I, cap. 63), tum sub inscriptione: *Ex concilio Wormatiensi*, cap. 10 (p. I, cap. 202). Pseudo-Ivo in primo loco Ivonis Panormiam præ oculis habuit, in posteriori vero Burchardi Decretum, ubi lib. IV, cap. 7, capitulum istud ex conc. Wormatiensi inscriptum conspicitur, mutato solummodo ejus initio *Sacrosancti baptismi* loco *Venerabilis baptismi*. Et revera caput hocce una cum initio *Sacrosancti* inter canones conc. a. 868 Wormatiæ editos deprehenditur apud Hartzheimium Concil. Germaniæ t. II, pag. 868; Harduin. t. V, pag. 757, et Mansi t. XV, pag. 871. Quod capituli nostri inscriptionem, quam Pseudo-Ivo p. I, cap. 63, exhibet, attinet, ea sine dubio incuria librorum orta est, cum caput quod hic in opere Pseudo-Ivonis præcedit, inscriptionem *Gregorii Augustino respondentis* habeat. Cæterum animadverti debet eadem fere hujus capituli verba in capitulari Gregorii P. II, *Martiano episcopo, Georgio presbytero et Dorotheo subdiacono euntibus in Bajarum ablegatis* decreto deprehendi apud Harduin. t. III, pag. 4681; Hartzheim t. I, pag. 56; Mansi t. XII, pag. 258. Man-

sus utrumque capitulum, tum ex Anselmi Collectione, tum ex decreto Gratiani inter decreta S. Gelasii P. I recepit, Collect. Ampliss. concilior. t. VIII, pag. 87, 120, 135 et 139. Conferatur etiam Harduinus Collect. concilior. t. II, pag. 930 et 936.

LIB. VI, CAP. 89, D. 100, c. 3.

Anselmus uti Polycarpus legitur rectius *Novit fraternitas tua*. Ita habet littera S. Gregorii M. ad Joannem Corinthiorum episcopum, cujus nostrum caput fragmentum est. Lib. v, epist. 59.

LIB. VI, CAP. 100. D. 100, c. 4.

Anselmus et Deusdedit offerunt genuinam inscriptionem *Joannes P. VIII Wuilberto episcopo*. Etenim eandem inscriptionem exhibet altera ejusdem pontificis epistola ad nostrum præsulem transmissa. Mansi t. XV, pag. 209. Idem Mansius capitulum nostrum sub hac inscriptione inter fragmenta epistolarum Joannis P. enumerat loc. cit., p. 242.

LIB. XIII, CAP. 35. *Si quis.* C. 1, q. 3, c. 7

Capitulum hocce in genuinis Collectionis Anselmianæ codicibus omnino deest, et ex Collectionibus Deusdedit, Gregorii presbyteri, Bonizonis aliorumque, quæ Anselmi opus communem originem habent, in illam Anselmi transmigrasse videtur. Collectio æque codicis Saviniani lib. IX, cap. 247, idem capitulum exhibet cum inscriptione: *Paschalis P. in epistola ad Mediolanensem Ecclesiam in libro VII.* Ivo in Panormia idem caput inscriptum: *Ex decretis Paschalis P. cap. 18* profert, ex veteri, ut apparet, canonum collectione nondum cognita depromptum. Pseudo-Ivo (p. II, cap. 84) integram Paschalis P. I epistolam sub eadem inscriptione insertam habet, quam celeberr. Mansius ex Burchardi Wormatiensis pervetusto codice Lucensi S. Martini denuo recusit Collect. ampliss. t. XIV, pag. 378 sq., ignorans eam in Pseudo-Ivonis decreto jam reperiri.

C. 12, q. 5, c. 17. *Decrevit.*

Etiam hoc capitulum in nonnullis codicibus Collectionis Anselmi falso deprehenditur lib. III, cap. 98. Burchardus lib. XII, cap. 20, et Collectio codicis Saviniani lib. XII, cap. 109, idem caput sub genuina inscriptione *ex concilio apud S. Medardum cap. 4*, exhibent. Gratianus omnino eandem inscriptionem retinuit. Fragmentum hocce, alioquin multo integrus, occurrit in capitulari Caroli Calvi (tit. XI, cap. 8, inter Jac. Sirmundi Opera, t. III, pag. 70, Parisiis 1696, in-fol., in ejusque Concilia Galliæ, t. III, p. 89; apud S. Baluzium, Capitularia regg. Franc. t. II, pag. 53; Har. Coll. Concil. t. V, pag. 53; Mansii Collect. ampliss. t. XVII, pag. 39, in Append.), nec non in Reginone De eccles. disciplinis. lib. II, cap. 319, pag. 355, ed. Steph. Baluzii, Parisiis, 1671, in-8°. Fragmentum istud in capit. Caroli Calvi inscriptum est ex synodo Snessionensi anni 853, quanquam inter canones hujus concilii, quod apud Snessiones in monasterio S. Medardi a. 853 celebratum fuit, non invenitur. Vide quæ viri docti Hartzheimius Concil. Germ. t. II, pag. 563, et P. J. de Riegger in editione sua Reginonis ad loc. cit.

pag. 333, Viennæ Austriæ 1765, in-4°, adnotent. Mansius recte canonem nostrum a Gratiano receptum una cum tribus aliis a Burchardo ex eodem conc. apud S. Medardum a ibi relatis, actis suis concilii Sussionensis a. 853 inseruit. Collect. concil. ampliss. t. XIV, pag. 995. Cæterum auctor Collectionis codicis Saviniani in fine capituli hujus verba quædam a jecit, quæ nullibi deprehenduntur, et sunt: *Sin autem, ut perjurium sponte commissum singuli pœniteant.*

Ilæc pauca de S. Anselmi Collectione disseruisse sufficiat, cum a nostro scopo plane alienum sit hic integrum opus notis criticis illustrare, quod insuper fastidiosum nimis et inutile prorsus esset, si non simul totius Collectionis textum daremus. Cæterum cum nostræ Collectionis tum in Antonii Augustini, Stephani Baluzii aliorumque operibus, tum in animadversionibus quas correctores Romani Gratiani Decreto adjecerunt, frequens occurrat mentio, nonnulli, in errorem inducti, S. Anselmi Collectionem jam dum typis vulgatam esse dixerunt. Forsitan non pauci ex eo decepti sunt quod celeberrimus et eruditissimus Andreas Schottus S. J., in laudatione quam in Antonii Augustini funere habuit, defuncti opera commemorans dicat: *Sacro vero juri illustrando, post duos Antonios Galos Democharem et Contium, qui in Gratiani collectaneis elaborarunt,*

A Hlerdæ Collectiones integras Anselmi Lucensis, ut dixi, foras dedit, opus rarum et utile (48). Quis non videt oratorem hic de editione locutum fuisse quam Antonius Augustinus de veteribus decretalium epistolarum collectionibus, Bernardi nempe Papiensis aliorumque, adornavit? quod Gregorius Majansius, celeberrimus sui temporis jurisperitus Hispanus, jam animadvertit (49).

Multi inter viros doctos S. Anselmi Collectionis typis mandandæ consilium ceperunt. Lucas Waddingius, celeberrimus ordinis Minorum annalium compiler, pluries de hac re cogitavit, ut præfatio quam opusculis S. Anselmi, ejus curis editis, præfixit, demonstrat. At præmatura morte abreptus curam hanc posteris reliquit. Si fidem Stephano Baluzio habemus (50), Lucas quoque Dacherius S. Anselmi opus prelo jam præparatum habuit, et quam maxime colendum est ipsum consilium suum non ad exitum perduxisse, cum codex integer ac vetustus, qui in celeberrima Benedictinorum S. Germani a Pratis bibliotheca asservabatur, seditionis Gallicæ tempore deperditus sit. Docti insuper viri Andreas Rota (51) et Mich. Ang. Monsacratus (52) idem consilium habuisse videntur. At nobis eorum opera inspicere minime licuit. Una tandem eademque virorum doctorum sententia est ut S. Anselmi Lucensis Collectio typis edatur.

DE CODICE ANSELMIANO, QUI IN SACROSANCTÆ BASILICÆ VATICANÆ BIBLIOTHECA ASSERVATUR.

Collectio quam codex hic num. 118 C signatus, exhibet, a multis pro eadem ac illa quam S. Anselmi Lucensis decretorum opus complectitur, habita fuit. Quam opinionem etsi jam Ballerini falsam demonstrarent (53), nihil tamen attulerunt quo istius operis indoles illustrari possit. Quocirca pauca de illo hic proferamus.

Canonum collectio de qua loquimur universa ex Anselmi opere excerpta est, ad quod propius adhuc ac illæ Bonizonis, Deusdedit et Gregorii Collectiones accedit. Auctor in ea ordinanda eandem fere rationem eandemque methodum secutus est, quam in collectione Saviniana Berolinensi, sæpius a nobis laudata, nec non in excerptis Anselmianis, altero Viudobonensi et altero Cassinensi, observatam fuisse animadvertimus. Ipsum quidem Anselmi opus adiit, librorum vero numerum ad novem contraxit, quorum singulis exserptionem generalem præfixit, quas hic apponimus:

Lib. I. *De potestate et primatu apostolicæ sedis.*

Lib. II. *De prælatorum electione.*

Lib. III. *De consecrandis ecclesiis et earum ritibus.*

(48) Apud Galland. pag. 589, tom. II, edit. cit.

(49) « Anselmi Augustini Tarraconensis pontificis vite historia quam Hispanice scribebat Gregorius Mayansius Siscarus, nobilis Valentinus, Hispaniarum regis bibliothecæ custos et codicis Justiniani in Valentina academia interpres: Latine vertebant Fabius Prosper Cenanius et Joannes Baptista Montecatinius patricii Lucenses. » Inter Opera Ant. Augustini t. I, pag. xli. Luca, 1776, in-fol.

Lib. IV. *De sedibus episcoporum et auctoritate prædicationis.*

Lib. V. *De Excommunicatione.*

Lib. VI. *De accusatione.*

Lib. VII. *De unitate Ecclesiæ.*

Lib. VIII. *De conjugio et adulterio.*

Lib. IX. *De raptoribus et furibus.*

Singuli libri plura vel pauciora capitula complectuntur, quibus eodem modo ac Gregorius, vulgo Polycarpus dictus, fecit, generales quædam inscriptiones seu summulæ præfixæ sunt. Quod si canones ex diversis conciliis quæ idem nomen habent afferuntur, concilia numeris minime distinguuntur; canonum quoque numerus passim deest, quod in RR. pontificum decretalibus litteris nec non in SS. Patrum et scriptorum et ecclesiasticorum operum fragmentis pariter animadvertimus. Præter nuda conciliorum, pontificum aliorumque scriptorum nomina, aliud nihil occurrit, atque in multis capitulis, inscriptiones penitus omisæ sunt.

In singulis dein libris plurimæ habentur inscriptiones, rubro colore exaratæ, quæ rubricis similli-

(50) Præfatio in Antonii Augustini dialogos De emendatione Gratiani, § xix, pag. 215. Apud Galland. t. II.

(51) Notizie istoriche di S. Anselmo. Verona 1737, in 4°.

(52) S. Anselmi epistola nunc primum vulgata acc. in decretum ms. S. Anselmi animadversiones. Luca. 1821, in 8°.

(53) Loc. cit., p. iv, c. 13, § 8, p. 648.

mæ videntur, quæque non raro tria, quatuor et plura etiam capitula, sæpissime vero nonnisi unum amplectuntur. Aliquando, et quidem non raro, 20, 30, 40, imo et 50 capitula se invicem excipiunt, quibus præter hujusmodi inscriptionem nulla alia præfixa est, quæque, uti ex eorum argumento apparet, ad præcedentem inscriptionem minime pertinent. Hinc non sine ratione concludi posset ejusmodi inscriptiones nihil aliud esse quam generales quidam argumentorum indices, qui a rubricis differunt, atque ab auctore ad libitum appositi sunt. Cæterum nec capitula singula, nec inscriptiones numeris distincta sunt.

Præfatio omnino deest, et plura in diversis Collectionis libris ab aliena eaque posteriore, licet vetusta, manu codici ascripta sunt, qui insuper hæc illac folia nonnulla habet quæ vel ex integro vel ex parte vacua sunt. Minime tamen hæc de causa cum Balleriniis asserere auderem opus ipsum incompletum esse, cum nullibi appareat auctorem opus ex omni parte absolutum edere voluisse. Quod si investigare velimus urdenam factum sit quod nostra collectio sancto Anselmo Lucensi tribueretur, certum quidem est id non ex eo explicari posse quod codex inscriptionem: *Anselmi decretum*, præferat. Hæc enim inscriptio a posteriori manu ac multo tardius apposita est. Potius ipsa hujus nostri operis ratio, ac maxima quæ ipsum inter et Anselmi Collectionem intercedit similitudo, doctes in errorem induxerunt, qui cum viderent singulos nostri operis libros eisdem omnino capitulis incipere quibus iidem in Anselmiana Collectione incipiunt, atque inter inscriptiones plurimas invenirent quæ ad verbum ex Anselmi capitulorum inscriptionibus desumptæ sunt, opus quoque ipsum universum idem omnino ac Anselmi decretorum opus esse crediderunt (54).

Cæterum plurima in nostra Collectione capitula occurrunt quæ neque in Anselmi, neque in aliorum

(54) Nimis longum esset si hic fuscè demonstrare vellemus quomodo Collectio nostra cum illa Anselmi in omnibus suis partibus cohæreat. Pauca exempla sufficiant,

Lib. I, c. 1-8, 9-20, 23-30; Anselm. lib. I, c. 1-8, 10, 14, 15, 16, 17, 18-21, 22-31.

Lib. II, cap. 1 et 2, 4-10. Anselm. lib. VI, cap. 35. Lib. VII, cap. 109, 30. Lib. VI, cap. 74, 17, 18, 19, 137, 21.

Lib. VIII, cap. 1-3, 5-7, 9-11. Anselm. lib. X, c. 1, 2, 5, 20, 18, 19, 29 et 39, etc.

(55) Transcripsimus canonem lib. IV, fol. 47, ex Collectione Hibernensi, quem nullibi reperiri potuirus, quique antiquam Ecclesiæ Hibernensis et Anglicanæ disciplinam penitentialem respicit. *Sancta Hibernensis synodus cui præfuit Leo S. R. Ecclesiæ episcopus, tempore Caroli regis Francorum, cum Theodorico Anglorum et Hibernensium archiepiscopo multisque illarum regionibus episcopis de lapsu sacerdotum sic ait: Sacerdos si suggerente diabolo in fornicationem cecidit, et Deo miserante ad penitentiam remedia confugit, IV annis in hunc modum expiabit. Imprimis XI diebus et noctibus se expurget tuto loco remotus in solo pane. Quibus exactis primo anno prosequitur similiter in pane et aqua, exceptis Dominicis diebus et paschalibus præcipuis festivitibus, in quibus vino et omnibus pulmentis*

A qui cum propius secuti sunt, uti Bonizonis, Deusdedit, et Gregorii Collectionibus exstant (55). Frequentiora iidem sunt fragmenta ex jure Romano desumpta, quorum nonnulla, præsertim ea quæ ex Digestis et ex Codice excerpta sunt, a posteriori manu circa sæculi XIII initium codici ascripta esse videntur. Ab eodem manu libellus accusationis, quem Ballerini ex nostra Collectione publici juris fecerunt, exaratus est. Incertum omnino est utrum auctor ejusmodi capitula, ab Anselmo prætermissa, ex alia Collectione desumpserit, et quinam ipse adierit. Burchardi tamen Wormatiensis Decretum sæpissime adhibuisse videtur, cum plurima capitula ex eo in suum opus receperit (56).

Restat ut videamus quomodo nostra Collectio ad Gratiani Decretum se habeat. Indubium porro est Gratianum eam et cognovisse et adhibuisse, cum loca permulta quæ tum in Anselmi Collectione, tum in aliis illis Collectionibus quas correctores Romani ad emendandum Gratiani Decretum adhibuerunt, penitus desiderantur, in nostra Collectione habeantur, atque ex ea a Gratiano in Decretum recepta sint. Sic e. g. ex nostræ Collectionis lib. II, fol. 25, est C. 19, q. 2, c. 10, et c. 19, q. 3, c. 2; ex lib. III, fol. 35, C. 16, q. 7, c. 15 et 17. C. 16, q. 2, c. 1. (57) et c. 6, C. 1, q. 1, c. 124; ex lib. IV, fol. 57, D. 1, *De consecr.*, c. 68. D. 55, c. 3, ex lib. V, fol. 58. C. 24, q. 3, c. 17. C. 11, q. 3, c. 75. C. 7, q. 1, c. 22. C. 24, q. 3, c. 17. C. 25, q. 6, c. 4; lib. VII, fol. 83. C. 7, q. 1, c. 8. C. 1, q. 1, c. 56. Serie non interrupta recepit Gratianus ex lib. IV, cap. 16, 17, 18 et 19, in Decreto c. 11, q. 5, c. 21, 22, 23 et 24; ex lib. IX, cap. 5 et 6, c. 14, q. 5, c. 2 et 5. Supervacaneum esse credimus plura ejusmodi exempla hic apponere, cum jam ex his paucis sat superque appareat quanti momenti hæc nostra collectio pro emendando plurimorum Gratiani locorum textu sit.

Quod ad tempus quo Collectio hæc nostra com-

ulti poterit, *excepta sola carne. Cæteris vero diebus sola aqua et pane sit contentus, et tunc consideratu personæ qualitate in his indulgetur ut de modico vino, legumine, lacte, pomis, pisciculis et oleribus, sicut suo confessori visum fuerit. Igitur decurso primo anno statim sacri corporis et sanguinis particeps fiat. Psalmos cum fratribus ultimus in choro canat et ad pacem reniat, minora gerat officia. Secundo anno tres legitimas ferias in unaquaque hebdomada expleat in pane et aqua. Expletis duobus annis si iuxta præfixos penituit, episcopus eum in suum gradum poterit revocare.* Cf. D. 82, c. 5.

(56) En quedam exempla.

Lib. III, c. 3, 6 et 12, ex Burch. lib. III, c. 63, 225, 90, 41, 59.

Lib. V, c. 2, 4, 7, 12, 22, 23. Burch. lib. XI, c. 38, 31, 43, 36, 48.

Lib. IX, c. 1, 2 et 4. Burch. lib. V, c. 39, 55, 53.

(57) C. 16, q. 2, c. 1. Nostra collectio habet: *Joannes P. VIII Isacco Syracusano episcopo, atque insuper decretalis diem adjungit: Dat. prid. Kal. Aprilis. Gratianus rectius habet: ad Isacum Lingonensem. Mansius aliam Joannis VIII decretalem litteram ad eundem episcopum Lingonensem vulgavit inter epistolas ejusdem pontificis n. 96. Amplias. Coll. concilior. t. XVII, pag. 83.*

phata fuit attinet, ea paulo post S. Anselmi mortem A adornata videtur, cum præter quædam Urbani II ac Paschalis II litteras decretales, recentius documentum nullum in ea occurrat. Litteræ vero hæc decretales eadem fere sunt quæ et in aliis interpolatis S. Anselmi Collectionis codicibus exstant, ex quo mirifice confirmatur opinio quam superius enuntiavimus, ejusmodi scilicet documenta in Anselmi Collectionem ex Collectionibus ipsi proximioribus recepta fuisse.

Collectio versus sæculi duodecimi finem exaratus; at Collectio ipsa in Italia compilata esse videtur; conciliorum enim tum Gallicanorum tum Germanorum nomina multis erroribus proferuntur. Sic e. g. concilium *Magotienæ*, *Warmiense*, *Avirense*, *Gabitense*, *Ludinense*, occurrit loco: concilium *Magontinum*, *Wormatiense*, *Cabillonense*, *Lugdunense*, etc., etc. Similiter pontificis *Aniceti* nomen semper *Anitius* scribitur, qua scribendi ratione collectores Itali ab aliis distinguuntur.

Nos pro more Collectionis rubricas hic apponimus.

Lib. I. De potestate et primatu apostolicæ sedis.

1. Quod in Antiquo Testamento post Christum Dominum sacerdotalis caput ordo.
2. Ut Petrus habeat concessum sibi jus ligandi ac solvendi in suos transponere successores.
3. Quod præpositi non lædantur, dum a fratribus pro rigore justitiæ odio habentur, imo magis amor Dei illis conciliatur.
4. Quod post Christum non recipit qui papam contristaverit.
5. Quod Christus sancto Petro concessit, volentibus apostolis, ut primus esset inter illos.
6. Quod nec loqui debemus cui papa non loquitur.
7. Quod ad formam apostolorum facta est quedam distinctio episcoporum, quibus tamen omnibus beati Petri sedes præminet.
8. Quod Ecclesia Romana omnibus præest Ecclesiis, sicut beato Petro datum est præminere cæteris Ecclesiis.
9. Quod super unum, id est Petrum, ædificavit Dominus Ecclesiam.
10. Ut nemo dissentiat a Romana Ecclesia, quæ est caput omnium Ecclesiarum.
11. Quod a regulis Romanæ Ecclesiæ nullatenus convenit deviare.
12. Quod Ecclesia Romana nunquam a fide devierit.
13. Quod per universam Ecclesiam quidquid nocivum in ea est debet papa corrigere vel emendare.
14. Ut Antiochena Ecclesia Romanæ subjecta nec ab ea dissentiat.
15. Quod prima salus est regulas rectæ fidei custodire et a statutis Patrum non deviare, sicut Roma permansit Ecclesia, beati Petri sacerdotio ditata.
16. Quod Romana Ecclesia omnibus est prælata, non tantum canonum decretis, sed voce ipsius Salvatoris.
17. Quod Ecclesiæ columnæ, quæ sunt episcopi, confirmatæ sunt super fundamentum Petri.
18. Ut prima sedes a nullo judicetur.
19. Ut sacerdotes, sive omnes Ecclesiæ, statuta conservent sanctæ Romanæ Ecclesiæ, si nolunt ejus communionem carere.
20. Ut nemo præsumat iudicium primæ sedis retractare vel judicare.
21. Quod apostolica sedes caput est omnium Ecclesiarum.
22. Quod habeat Romana Ecclesia singulari privilegio potestatem ligandi et solvendi.
23. Quod papa a nullo nisi a Deo judicandus.
24. Ut papa vices suas alteri committat ubi præsens esse non potest; quod et subdiaconus potest.
25. Ut ad apostolicam sedem ab episcopis referatur, dum in fidei ratione dubitatur.
26. Quod papa pro universis Ecclesiis principaliter curare debet.
27. De apostolicæ sedis auctoritate, quod pro necessitate temporis adhibenda est cura.
28. De principatu Romanæ Ecclesiæ, et quod discipulus Marcus a beato Petro non dissensit.
29. Quod pro omni statu Ecclesiæ papa debet curam habere.
30. Ut omnes qui veri filii volunt esse sciant et sequantur quæ in Romana Ecclesia sacro ritu aguntur.
31. Quod apostolica sedes nunquam hæreses fovet, sed destruit.
32. Quod non sit liberum apostolico tacere, quia omnibus præest.
33. Quod apostolica sedes a beato Petro percepit fiduciam defendendi fidem rectam in omni Ecclesia.
34. Quod papæ major eunetis necessitas corrigendi incumbit.
35. Quod traditionem Romanæ Ecclesiæ debent reliquæ observare, quia principium ab ipsa acceperunt.
36. Non aliter de scriptis sentiendum est præter quæ sancti Patres docuerunt.
37. Quod non sit recedendum ab apostolicis statutis.
38. Ut nullus decreta sedis apostolicæ temerare præsumat, quia hoc ad potentissimum sacerdotem, papam, pertinet.
39. Quod apostolica sedes absque synodo potest solvere inique damnata.
40. Quod nullus magis observare canones debet quam apostolicus.
41. Ut irritum sit quidquid in apostolica sede absque apostolico decernitur.
42. Quod auctoritas congregandarum synodorum generalium soli apostolicæ sedi sit commissa, nec sine ejus auctoritate esse potest.
43. Quod sanctus Petrus vim ligandi atque solvendi Lino et Cleto non tradidit, licet eos sibi associaverit.
44. Petitio Nicæni concilii, ut ab apostolica auctoritate confirmetur.
45. Petitio Egyptiorum episcoporum pro capitulis Lxx Nicæni concilii ab auctoritate sedis apostolicæ.
46. Ut nulli fas sit temerare divina et apostolicæ sedis instituta.
47. Ut Romana Ecclesia omnes instituit ecclesiasticas dignitates.
48. Quod pro fide Petri specialiter supplicatus est Christus.
49. Quod Romana Ecclesia ab ipso Domino primatum obtinuit et quod ambo apostoli Petrus et Paulus una die suam causam morte consecraverunt, et quod ipsa sedes est prima, altera Alexandrina, tertia Antiochena.
50. Quod Romana Ecclesia non synodice sed apostolicis institutis primatum obtinuit et quod sanctus Petrus et Paulus una die in urbe Romana coronati sunt.
51. Quod auctoritate pontificum et potestate regum mundus regi, et regia tantum potestas subjecta esse debet pontificibus.
52. Quod sacerdotibus imperatores obedire debent, non jubere.
53. De constantia papæ Agapiti contra Justinianum Aug., quem tandem ad pedes suos humiliavit.

54. Quod imperatoribus fas non est curiose de spiritualibus negotiis agere.
55. Qualiter Gregorius regnum a Leone separavit propter ejus impietatem.
56. Quod Stephanus papa Pippinum in regnum provehit, et antecessorem ejus regem totondit et in monasterio conscripsit; illum vero sacramento rei commisso absolvit.
57. Ut imperatores obediant episcopis.
58. Quod imperator non judicat episcopos.
59. Ut episcopi auxilium imperatorum petant pro luendis Ecclesiis.
60. In quibus obediendum imperatoribus, in quibus non.
61. Ut in bono tantum imperatoribus obediatur.
62. Non esse per omnia obediendum legibus imperatorum.
63. Ut episcopi ad comitatum non vadant absque licentia papæ.
64. Ut nullus decreta sedis apostolicæ temerare præsumat.
65. Ut in re dubia ad fidem Ecclesiæ Romanæ recuratur.
66. Ut nec nominetur concilium quod sine consensu papæ congregatur.
67. Ut absque apostolica sede nec concilium celebretur nec episcopi damnentur.
68. De episcopis non damnandis vel ordinandis sine auctoritate papæ.
69. In damnandis sententia servanda arbitrio papæ.
70. De episcopis absque apostolica sede non dijudicandis.
71. Ut difficilia judicia ad sacerdotes referantur.
72. Quod basilica, vel Catholicorum congregatio, non debet institui sine nutu apostolicæ sedis.
73. Ut publica missa non fiat in ecclesia quæ sine consensu papæ fuit dedicata.
74. De violatoribus canonum.
75. Quod omnes violatores decretorum Romanorum pontificum sint anathematizati.
76. De observatione decretorum pontificum Romanorum.
77. De inobedientia canonibus.
78. De auctoritate quatuor conciliorum.
79. Ut concilium bis in anno celebretur.
80. Quo tempore celebrandum sit concilium.
81. Quod non sit discedendum ab apostolica doctrina.
82. De conciliis quibus uti debemus.
83. De institutis ecclesiasticis pro tempore moderandis.
84. De curatione adhibenda temporali necessitate.
85. De quodam propter necessitatem promoti qui uxori defunctæ fidem non servavit.

LIB. II. De prælatorum electione.

1. De electione.
2. De eodem.
3. Quod principatus non sit ambiendus nec seditio- nibus extorquendus.
4. Ut institutionis ecclesiasticæ ignari non ordinentur episcopi.
5. De eadem re.
6. De populo non sequendo.
7. Ut ex laicis sacerdotes subito non ordinentur.
8. De eodem.
9. De purgatione ordinandi episcopi.
10. De eodem.
11. De concilio Bragarensi si non licet populo per se sacerdotes eligere.
12. Quæ sint custodienda in electione
13. Quales eligendi sint.
14. De eodem.
15. Ut irrita sit omnis electio episcopi vel presbyteri vel diaconi quæ a principe lit. Ex secunda actione vi synodi cccc. episcoporum.
16. De his qui se a populo electos asseverant.

17. Ut extranei non præponantur his qui bene servierunt in Ecclesiis suis.
18. Quod jus ordinationis debet amittere qui neophytum improvide consecravit.
19. Ut inter episcopos vel abbates non habeantur nec audiantur qui de laicis hanc susceperint dignitatem, et idem de inferioribus dignitatibus.
20. Quod bigamus aut concubinam habens non potest fieri episcopus, aut presbyter, nec diaconus nec cætera.
21. Quod Mediolanensis episcopus, jubente papa, ordinatus est.
22. Ut episcopus minus quam a tribus non ordinetur.
23. Ut ordinatio episcopi non differatur.
24. Ut modica civitate episcopus non ordinetur.
25. De episcopo qui non potest accedere ad parochiam cui ordinatus est.
26. De episcopis non receptis a sua parochia.
27. Qualiter ordinentur presbyteri et cæteri clerici.
28. De ordine presbyterorum.
29. Ut in principio Dominicæ noctis fiant ordinationes.
30. Quod clericus semel consecratus in eodem ordine consecrari non debet.
31. Ut presbyteri a pseudo-episcopis ordinati consecrentur.
32. Quomodo reparandi sunt qui injuste deficiuntur.
33. De receptione sedis et sacerdotii Athanasii.
34. Quod irrita sit ordinatio illius qui ordinatur nesciente proprio episcopo.
35. Ut Ecclesiis duarum civitatum clericus non ordinetur.
36. Ut extraneus clericus sine commendatitius litteris non ministret.
37. Ut clericus in aliena civitate non ordinetur.
38. Ut metropolitanus suam provinciam gubernet salva auctoritate apostolici.
39. Ut nullus metropolitanus audiat causas aliquorum absque comprovincialibus episcopis.
40. Ut in duos metropolitanos provincia non dividatur.
41. Qui sint vocandi primates.
42. De his civitatibus ubi primates sunt ponendi.
43. De honore Jerosolimitani episcopi.
44. Quot civitates provincia continere debeat.
45. Quomodo possunt habere episcopum qui nunquam habuerunt.

LIB. III. De consecrandis ecclesiis et earum ritibus.

1. De ecclesia hæreticorum consecranda.
2. De ecclesiarum benedictione quid sit observandum.
3. De non sacrificandis nisi in loco sancto.
4. De solemnitate dedicationis.
5. Ut missa non cantetur nisi in sacro loco.
6. De re aliena non consecrata.
7. Ne ligna ecclesiæ ad laicorum opera admittantur.
8. De vasis sacris.
9. Ut vestimenta ecclesiæ non tangantur nisi a sacris viris.
10. Ut altaria nisi lapidea consecrentur.
11. Ut in omni missa pro defunctis oretur.
12. De ministeriis ecclesiasticis.
13. Quantum spatii quæque ecclesia obtinere debeat.
14. Quod non sit habenda ecclesia per pretiam consecrata.
15. De invasoribus ecclesiasticæ rei.
16. De episcopi potestate in rebus ecclesiarum et qualiter eas expendant.
17. Quod præsuli non liceat prædia ecclesiastica alienare.
18. Ut res ecclesiæ propriis usibus non appli-

centur.

19. De damnatione rectoris ecclesiæ.
20. De raptoribus et consentientibus.
21. Ut qui ecclesiasticas res sine jussu episcopi tenet de Ecclesia pellatur.
22. De raptoribus ecclesiasticæ rei.
23. De pœna illius qui ecclesiam combussit.
24. Quod damnandus sit qui de ecclesia subtractum aliquid vendidit.
25. De persecutione sacerdotum, et quod gravius sit sacrilegium fornicatione.
26. De vexantibus ecclesiastica prædia.
27. Quod episcopus sine consilio fratrum quædam ab ecclesia alienare potest.
28. Ut episcopus nec nescientibus clericis nec ipsi conosciente res ecclesiæ vendant.
29. Ut nullus rem tituli sui usurpet, et de salariis ecclesiæ.
30. Ne res ecclesiæ dentur vel vendantur.
31. Qualiter episcopus rebus ecclesiæ utatur.
32. Ne prædia ecclesiastica a militibus teneantur.
33. Ut pro captivis redimendis res ecclesiæ vendantur.
34. Quod faciendum sit cum necesse est rem ecclesiæ vendere.
35. Ut temere alienatum ab ecclesia revocetur.
36. Ut nec in vadium res ecclesiæ dentur.
37. Quibus personis res ecclesiæ vendi possint.
38. Quam curam habeant hæredes fundatoris ecclesiæ.
39. Quod decimæ sunt tributa egentium animarum.
40. Quod qui decimas ecclesiæ baptismalis continent damnum component.
41. Ut decimæ dari debeant.
42. Quod fiat de negligentibus decimam dare.
43. Quæ decimæ a laicis possideantur.
44. Ut decimæ sub manu episcopi sint et quid ex his faciantur.
45. Quibus personis episcopi decimas conferre debeant.
46. Ut episcopi et abbates de agris suis decimas dent.
47. Quod si quis agrum suum ecclesiæ legaverit, decimam dare non potest.
48. Ut anathematizentur qui decimas non dant.
49. Quod decimæ non sint exigendæ a communiter viventibus.
50. Ut ecclesiæ nec decimis nec aliqua possessione priventur.
51. Ut ecclesiæ præter suas novas non perdant justitiam aut decimam.
52. Quod consensu apostolici sui proprii episcopi licet abbas vel monachus decimas detinere.
53. Ut quidquid in ecclesia pro pecunia gestum fuerit irritum habeatur, et quod ordinati a Simoniacis nescienter misericorditer suscipiantur.
54. Ordinationes pretio vel precibus vel obsequio factæ cassandæ sunt.
55. Quod a communione privetur qui donum Dei emit.
56. Quod res ex consecratione provenientes sine ea non emuntur.
57. Quod Simonia sit altare et decimas vendere.
58. Ut quilibet ex clero per pecuniam non ordinetur.
59. Quod non sit elemosina quæ sit ex pecunia per Simoniam accepta.
60. Quod contra Simoniam vehementer sit exardendum.
61. Non esse orlines humana gratia largiendos.
62. Quod sacerdotium et imperium humanam maxime vitam ordinat, et de eligendis ordinandisque episcopis et de damnatione Simoniacæ pravitatis.
63. De septem diaconis in unaquaque civitate habendis.

- A 64. Ut episcopus testes habeat.
65. De septem diaconis urbis Romæ.
66. De subdiaconis et notariis.
67. Ut in sacrificando sanus succedat infirmo.
68. Ut celebrationem missarum ante tertiam horam non celebrent.
69. Ubi celebranda sit.
70. Sanus succedat infirmo
71. Presbyter sine duobus non cantet missam.
72. Ut missa tota audiat.
73. De novem prædicationibus.
74. De capite non velando.
75. Ut missa ab eo quo incipitur peragatur.
76. De discretione eucharistiæ.
77. Ut sacrum corpus non sumatur sine sacro cruore.
78. De illusionis discretione.

LIB. IV. *De sedibus episcoporum et de auctoritate prædicationis.*

- B 1. De potestate episcoporum.
2. De juramento ad papam.
3. Quibus sacri ordines tribuendi, quibus negandi.
4. Ne quis cito post baptismum presbyter fiat et qui post crimen ordinati sunt ab ordine decendant.
5. Qui sint promovendi ad clericatum vel non.
6. Qui viduam duxit uxorem sive ante baptismum sive post non sit clericus.
7. De quibus laicis intelligi debeat.
8. Ne ordinati ab hæreticis nullo modo ordinentur.
9. Ut ordinandus probatur per prolixum tempus.
10. Qui sint admittendi ad clerum.
11. Si quis contra canones ordinatur honore privetur.
12. De illicita ordinatione ne fiat.
13. Qui extra catholicam Ecclesiam baptizantur non ordinentur.
14. De transmarinis clericis.
15. De marito duarum matronarum.
16. Quod nec ante baptismum bigamus ordinetur episcopus.
17. Quod ex acolythis et subdiaconis possint promoveri ad presbyterum.
18. Ut obnoxii licet ordinati sint dominis suis redantur.
19. Ut servi non promoveantur.
20. Ut obnoxii dominis suis ignorantibus non admittantur ad clerum.
21. Quod ex moechis presbyteri possint ordinari in ecclesiis.
22. Quod monachi possint aggregari officiis clericorum.
23. Quod qui concubinam habuerit non promoveatur.
24. Quod qui post baptismum secundo nupserit aut concubinam habuerit non sit episcopus vel clericus.
- D 25. Ut viduæ maritus si ordinatus fuerit deponatur.
26. Ut omnes ministri altaris continentiam servent.
27. Ut xxv annorum ordinetur sacerdos.
28. Quod sit cito manus alicui imponere.
29. De eo qui ens in crimine sine examinatione ordinetur.
30. Ut pœnitens non ordinetur.
31. Qui non sunt ordinandi.
32. Quos ordines pœnitentes possint accipere.
33. Ut qui invitatus ad pœnitentiam in monasterium mittitur non ordinetur.
34. Propter cingulum militiæ non ordinetur quis.
35. Clericus viduam non ducat uxorem.
36. Ut pœnitentes vel aliqua membrorum damna perpassi non promoveantur.
37. Quod debilitus in corpore post susceptum ordinem non abiciatur.
38. Quid fiat de sacerdote redeunte ad lectum uxoris.

39. Ne clerici frequentent domos vel colloquia lemmarum.
40. De incontinentia sacerdotum.
41. Quod nec subdiacono conceditur carnale concubium.
42. Ut subdiaconus non ordinetur nisi castitatem promiserit.
43. Ut clerici excommunicentur qui se post tertiam admonitionem non convertuntur.
44. Ut presbyter conjugium non sumat.
45. Ut mulieres cum episcopis non habitent.
46. Diaconi uxoribus non misceantur.
47. Ut subdiaconi uxoribus non misceantur.
48. De presbyteris filios generantibus.
49. De his qui post sacerdotium filios procreaverint.
50. Ut sacerdotes uxores non abjiciant.
51. De filiis subdiaconorum.
52. Qui clerici uxores accipiant.
53. De relicta presbyteri.
54. Ne presbyter conjugatus spernatur.
55. Ut lapsus in peccato carnis sacro ordine careat.
56. Ut lapsi in ordinem non redeant.
57. Quid fiat de presbytero fornicatore, perjuro et fure aut homicida.
58. De diacono fornicario.
59. Difficile est post crimen redire.
60. Quod lapsus post penitentiam concedatur.
61. Differentia occulte peccantium sacerdotum.
62. Ut restituti aliquid quam fuerant non ascendant.
63. Ut clerici non misceant sese sæcularibus negotiis.
64. Ne clerici sint cupidi vel feneratorum.
65. Qui ordinandus non sit implicatus his criminibus.
66. Ut episcopus non cogatur dimittere clericum suum.
67. De his qui moveri volunt.
68. Quæ culpa subditorum ad prelatos referenda sit.
69. Ut singula officia ecclesiastica singulis committantur personis.
70. De yconino eligendo.
71. Ne facultates ecclesiæ committantur laicis.
72. Ut episcopus corrigat quod ab antecessore suo illicite commissum est.
73. Quod sola lectio non sufficiat.
74. De episcopo ne levitate credat.
75. De episcopo qui indignos consecrat.
76. De his qui negligunt plebes sibi commissas.
77. Ne quisquam episcoporum libros gentilium legat.
78. De episcopo qui concubinam habuit.
79. De correptione senioris episcopi et de ejus consiliariis excommunicatis.
80. De ministerio chorepiscopi.
81. Ut plebes quæ proprium pastorem peremerunt vice parochiæ gubernentur.
82. Ne diaconi cantores fiant.
83. Ut monachi vel clerici ministerio cubili pontificis obsequantur.
84. Ut feretrum Romani pontificis non veletur.
85. Ne fiscali more titulos imprimant.
86. De portionibus ecclesiasticæ oblationis.
87. De obedientia erga episcopos et de conspirantibus.
88. Ut clerici monasteriorum sint sub potestate episcopi.
89. Non esse communicandum inimicis episcopi.
90. Ut nemo contristet vel accuset suum episcopum.
91. Ut qui episcopo non obedierint ab Ecclesia arceantur.
92. De contumeliosis erga episcopos.
93. De his qui non obtemperant sacerdotibus.
94. De insidiantibus ut curiæ tradantur.
2. De pœna communicantis cum excommunicato.
3. Ut damnati, si ministraverint, maneat sine spe reconciliationis.
4. De his qui ante audientiam communicant.
5. Ut excommunicatus et communicator ejus æque puniantur.
6. Quod mortui excommunicati non possunt reconciliari.
7. Quod faciat presbyter excommunicatus.
8. Separatos esse qui falsa crimina intendunt.
9. Ut nec excommunicati ab alio recipiantur ab alio.
10. De separato ab Ecclesia.
11. Ut scienter excommunicatis communicans excommunicetur.
12. De his qui infra annum excommunicationis se non expurgant.
13. De his qui contra apostolicam Ecclesiam suas erigunt cervices.
14. Convictum vel contumacem tantummodo excommunicandos esse.
15. Excommunicandum esse qui aliena tollit nisi restituat.
16. Quod absolutionem quam superstes non quasivit mortuus impetrare non possit.
17. Ut excommunicatis fidelitas non servetur.
18. Ut propria injuria episcopus non excommunicet.
19. Ut sententia episcopi timenda, licet injusta.
20. De episcopo qui totam domum pro unius excessu excommunicat.
21. Ut non excommunicetur nisi confessus vel convictus.
22. Qualiter episcopi debeant solvere vel ligare.
23. De injusta excommunicatione.
24. Quod papa possit absolvere ab alio excommunicatos.
25. De his qui excommunicatis fidelitate astricti sunt.
26. Quibus licitum sit cum excommunicato communicare.
27. Quod episcopi imperatores excommunicare possunt.
28. De privilegiis ecclesiarum.
29. Quibus clericis privilegia valeant.
30. Ut clerici vacatione gaudeant.
31. De privilegiis monasteriorum.
32. Ne episcopus faciat clericos in monasteriis.
33. Ut monasteria non sint habitacula clericorum.
34. Ut monasteria releventur a gravamine clericorum.
35. Ut clerici abbates non sint nisi omisso clericali.
36. Ut privilegia indulta non confundantur.
37. Quod non liceat monasteriis diversoria sæcularia fieri.
38. Ne decimæ exigantur a monachis.
39. De monachis.
40. De clericis non manentibus in suo proposito vel monachis.
41. Quod non liceat monachis conjugium.
42. Quod liberum sit clericis monachos fieri.
43. Quod tribus modis monachi fiant.
44. Ut monachi non morentur in urbibus.
45. Ne quis promoveat aliquem de alterius monasterio.
46. De milite non recipiendo sine consensu papæ.
47. De his qui reddunt bona quæ vovent.
48. De communi vita servanda.
49. Quod conversi non possint testari.
50. Ut monachi commatres non habeant.
51. Ut episcopus tantum monachos judicet.
52. Non licet monachis abbatem expellere.
53. De proprietate Romanæ Ecclesiæ quam dedit Gregorius papa ad construendum monasterium.
54. Ut altare erigatur ubi fontes fuerunt.
55. De pacto servando.
56. De implendis voluntatibus defunctorum.

LIB. V. De excommunicatione.

1. Quod audientia denegetur excommunicatis per annum, et quod fiat si ita moriuntur.

57. De monacho qui servus receptus est.
 58. De viro non recipiendo nisi uxor convertatur.
 59. Quæ sint deliciae monachorum.
 60. De monachis infirmis.
 61. Quod laicus plus monacho habeat.
 62. De his qui tonsurantur sine eorum voluntate.
 63. De his qui, dimissa tonsura, uxorem ducunt.
 64. Ut monachi in ecclesia non prædicent.
 65. De monacho non exheredando.
 66. De substantia monachi monasterium relinquentis.
 67. Ut episcopus non cogat abbatem ire.
 68. De novis cellis.
 69. Ut unus abbas duobus monasteriis non præsideat.
 70. Quid habeat fundator in monasterio suo.
 71. De traditione vel commutatione monasteriorum.
 72. De translatione monasteriorum.
 73. De incognito per biennium probando.
 74. Quod abbas pro humilitate proprium locum deserere potest.
 75. Abbatem ab episcopo non esse eligendum.
 76. De abbate qui per cupiditatem quemlibet tondit.
 77. Nullum invitum præter justam causam in monasterium retinendum.
 78. Ad episcopos monasteria pertineant.
 79. De venditione abbatis ab episcopo revocanda.
 80. Ut monachi non prohibeantur mortuos sepelire vel missas facere.
 81. De virginibus.
 82. Ut de juvenula abbatissa non sit.
 83. De sacris virginibus indicta pœnitentia.
 84. Quæ vivente viro alteri nupserit ei non debetur pœnitentia nisi alter eorum moriatur.
 85. De virginibus non velatis si deviaverint.
 86. De virginibus non servantibus propositum.
 87. De puellis devotis, si nupserint po tea.
 88. De consecratis, si nupserint.
 89. De virginibus sacris quæ vim barbaricam tulerint.
 90. De raptoribus virginum.
 91. Ut viduæ votum habentes non nubant.
 92. Ut diaconissa ante annos xl non ordinetur.
 93. De prescriptione vel integritate locorum servanda.
 94. De prescriptione Romanæ Ecclesiæ.
 95. De terminis non transferendis.
 96. Quando valeat triennalis possessio.
 97. Ut diœcesis quæ episcopum non habuit non habeat, et quæ aliquando habuit habeat.
 98. De episcopis qui ultra sex menses loca sua negligunt.
 99. Quod clericis non valet præscriptio quam in rebus per renuntiationem habuerunt.
 100. Ex quo die computatio præscriptionis incipiat.
 101. Quod non valet mora quam necessitas facit.
 102. Ut episcopus in propria cathedra assiduus sit.

LIB. VI. De accusatione.

1. Ut adversus sacerdotes vox mortui non audiatur.
 2. Ut criminosis non credatur.
 3. Ut accusatio absentis non recipiatur.
 4. Doctores non esse accusandos.
 5. Ut minores majores suos non accusent.
 6. Ut infamis non testificetur.
 7. De examinando accusatore et de ordine totius causæ.
 8. Quod non nocet si fuerit extorta confessio.
 9. De accusatione clericorum.

- A 10. Quod non sit facile credendum.
 11. De eo qui non probanda detulit.
 12. Ut apostatæ non accusent.
 13. Ut qui nuper inimici fuerunt abjiciantur.
 14. Ut viles non accusent.
 15. Ut nihil fiat contra quemlibet accusatum.
 16. Episcopos prius familiariter conveniendos esse quam accusandos.
 17. Ut inimicis familiaribus non credatur.
 18. Ut propria voce et præsentate accusato accusatio fiat.
 19. Ut primates notificent accusatis quod eis opponitur.
 20. Quod non sint accusati recipiendi.
 21. De judicandis episcopis.
 22. Ne alicui liceat convolare ad alias provincias sine præjudicio rei ecclesiæ.
 23. Qui sint ab accusatione submovendi.
 24. Qui sint infames.
 B 25. Ut non accuset nisi accusatus expuret.
 26. Ut nemo per scriptum accuset.
 27. Quatuor personas necessarias esse et quod singulae faciant.
 28. Ut servus aut libertus non accuset.
 29. De pastore non reprehendendo, nisi erret, et ut expulsus restituatur priusquam accusetur.
 30. Ut accusatores episcoporum tales sint ad minus quod proveli possint ad sacerdotium.
 31. Accusatores sacerdotum tales sint quales sacerdotes eligi debent.
 32. Ut majores non delignantur a minoribus accusari.
 33. De induciis accusatorum.
 34. Non esse accusandum aliquem ut melior fiat.
 35. Quales debeant esse advocati.
 36. Quare licet recedere ante latam sententiam.
 37. De difficili accusatione.
 C 38. De his qui non possunt accusare.
 39. De non admittendis ad accusationem.
 40. Ut qui primum non probaverint ad cætera non admittantur.
 41. De testibus non admittendis.
 42. Quod pagani et hæretici non possunt accusare.
 43. Ut clericus non tradatur ad sæculare iudicium si non per missum episcopi.
 44. Ne laicus criminetur clericum.
 45. De calumnia.
 46. De pastore non accusando a subditis nisi in fide erraverit.
 47. Qualiter episcopus audiatur.
 48. Quod fiat cum testes desunt.
 49. De pœna quorundam qui ab accusatis destiterunt.
 50. Ne clericus apud præsidem accusetur.
 51. Manifestum crimen egere accusatore.
 D 52. De expoliatis.
 53. De expulsis.

Lib. VI. De iudiciis et iudicibus.

1. De præcipitanda sententia.
 2. De examinatione temporum.
 3. De numero et qualitate iudicum.
 4. Quod sit certa provincia.
 5. Nullus episcopus invadat alienam diœcesim.
 6. Ut non idem sit accusatores et iudices.
 7. De stulta diffinitione.
 8. Ut nemo absens iudicetur.
 9. Ut actio die ventiletur.
 10. De iudicio renovando.
 11. De contumeliosis in majorem natum.
 12. A quantis audiatur episcopus, presbyter, diaconus.
 13. De clericis qui ecclesiasticum iudicium relinquunt.

14. De provocatione et iudiciis et consensu electis.
15. Irrita est sententia episcopi sine clericorum sententia.
16. De episcopo qui alicui crimen impingit.
17. Ut clericus ab Ecclesia damnatus non defendatur.
18. De clerico petente cognitionem publicorum iudiciorum ab imperatore.
19. De juris actione omnium iudicum, et de foro competentis.
20. Ut extra provinciam non deferatur iudicium.
21. Quibus actoribus oporteat iudicari.
22. Quod licet papæ condere novas leges.
23. De scriptis authenticis et apocryphis.

LIB. VII. *De unitate Ecclesiæ.*

1. De hæreticis et schismaticis.
2. Quid sit hæresis.
3. Quod divisus ab apostolica sede in schismate est.
4. Ut laicus episcopum sub digna custodia dirigat ad papam.
5. Ut schismatici per publicas potestates opprimantur.
6. De schismaticis ad correptionem cogendis.
7. Quod nomina schismaticorum inter divina mysteria non sint recitanda.
8. De clericis in hæresin lapsis et post conversionis.
9. Qui non sint inter hæreticos habendi.
10. Quod hæretici amittant Spiritum sanctum.
11. Qui nescienter vel scienter hæreticis se commiscant.
12. Quod potius sit moriendum quam de manu hæretici communicandum.
13. Cur Deus permittat fieri hæreticos.
14. De excommunicato ut cobibeatur a secularibus.
15. De malis cogendis ad bonum.
16. Quod par culpa sit communicare hæretico vel communicari.
17. Ut decreta promulgata contra suscitatum hæresin inconversa permaneant.
18. De his qui sacrificant ritu paganorum.
19. De incantatoribus, et qui magos consulant.
20. De Judæis.
21. Non licet Judæo Christianum retinere.
22. Non fit facultas Judæo vel pagano non edendi volentem fieri Christianum.
23. Ut Judæi non cogantur vi ad baptismum.
24. De baptismo et manuum impositione.
25. Ut manuum impositio fiat post baptismum.
26. Utrum majus fit baptisma, an manus impositio.
27. Quod non ab aliquo quam ab episcopo possit fieri consignatio.
28. De tempore baptizandi.
29. Quod necessitate faciente in omni loco possumus baptizare.
30. Ut baptizetur iste de quo dubitatur.
31. Ut baptizandi pretia non exigantur.
32. Ut presbyteri pium modum non excedant.
33. Ut diaconus presente episcopo non baptizet.
34. De uno patrino.
35. Quod tota Ecclesia singulos in baptismo parit.
36. De manumissione in baptismo.
37. De muliere pregnantæ baptizanda.
38. Ut omnes, sive parvuli sive juvenes, prius exorcizentur quam baptizentur.
39. Ut baptizatus ab hæreticis sola manuum impositione confirmetur.
40. Quod hæretici solummodo ad speciem sacramenta habeant.
41. De baptizato abrepto.
42. De baptismo Epiphaniæ.
43. De sacerdotibus rebaptizatis.
44. De clericis et monachis rebaptizatis.

45. De pueris rebaptizatis.
46. De baptizatis ab Acatio.
47. Quod baptizatis parvulis parentum peccata non nocent.
48. Ut baptizati ab hæreticis his modis ad Ecclesiam revocentur.
49. De baptizato ab hæretico.
50. De baptismo iantrorum.
51. De jejunio.
52. De jejunio Quatuor Temporum.
53. De quadragesimali jejunio.
54. De eo qui jejunium solvit.
55. Quæ medicinæ sint contrariæ divinis præceptis.
56. De clericorum abstinencia.
57. De discretione jejunandi et manducandi.
58. Quot modis vitium gulæ obrepat.
59. Quod non prodest homini jejunare nisi cessat ab iniquitate.
60. De abstinentiæ et jejunii discretione.
61. De constitutione.
62. De observatione circa mortuos.
63. Quod non liceat oblata offerre pro defunctis impiis.
64. Ut oblatio defunctorum non retineatur.
65. Ut pro sepultura nihil exigatur.
66. De conjugum sepultura.
67. De sepulcris in loco sacro.
68. De animæ absolutione.

LIB. VIII. — *De conjugio et adulterio et consanguinitate.*

1. De legitimis conjugis.
2. De conjugio non solvendo.
3. Quod religionis causa non sint solvenda conjugia.
4. De uxore captiva.
5. Ut uxor reddatur marito de captivitate redeunti.
6. De separatione eorum qui filios suos de fonte susceperunt.
7. De conjugatis non separandis, si necessitate filios suos baptizaverint.
8. Ut omnis abstineat se a spiritali filia patris sui.
9. Ut nullus filiam patris sui spirituales ducat uxorem.
10. De marito qui ob frigidam naturam coire non potest.
11. De numero uxorum.
12. De numero maritorum.
13. Quod propter amentiam non sint solvenda conjugia.
14. Ut dimissor vel dimissa sic maneat, ut reconcilientur.
15. De illo qui uxoris infirmitati compatitur.
16. De numero nuptiarum.
17. De gentili qui gentilem dimittit uxorem.
18. De muliere nuptias condemnante.
19. Quod non sit bigamus qui unam ante baptismum, aliam post baptismum acceperit uxorem.
20. Quod nuptiarum fœdera inter ingenuos sint legitima.
21. Quod separata a viro flagitioso non possit aliam ducere.
22. De fide a conjugatis servanda.
23. Quod etiam ex male conjunctis possint fieri nuptiæ.
24. Quod conjugium remaneat inseparabile.
25. Quod conjugium remaneat in separatis, sicut ordinatio in separatis.
26. De his qui rapuerint puellas simul habitantes.
27. Quod sponsa liceat eligere monasterium.
28. Quod non liceat alterius sponsam in matrimonium sortiri.
29. De puella desponsata ab alio corrupta.
30. De sponsis benedicendis.
31. Ut qui iam ducat uxorem quam corrumpit.
32. De presbyteris.

35. De diacona.
34. De monacha.
35. De commatre.
55. De sorore.
37. De nepte.
38. De virgine non desponsata.
39. De conjugii quatuor generationis quondam Anglis permissis.
40. De conjugio vitando.
41. De his qui infra septimam generationem ne-scienter conjuncti sunt.
42. Ut conjunctio consanguineorum prohibeatur.
43. De his qui se proximis copulant.
44. Quod matrimonia affectu contrahuntur.
45. De affinitate ex decretis Innocentii.
46. Ut conjugia a presbyteris, diaconibus, subdiaconibus contracta dissolvantur.
47. De cognata vel quam cognatus habuit.
48. Isidori capitula de septem gradibus consanguinitatis.
49. De diversa fornicatione.
50. De mulieribus fornicantibus.
51. De fornicatione presbyteri.
52. De muliere quæ cum duobus fratribus nupserit.
53. De concupita muliere.
54. De Sodomitico scelere.
55. Quod propter quamdam fornicationem separatus vel separata nubere potest.
56. Quid fiat de illo qui filiam vel filiastram ad confirmationem vel fontem tenuerit
47. De varietate homicidiorum.
58. Quod detractor sit homicida.
59. De voluntario homicida.
60. De homicidio non sponte commisso.
61. De occiso pœnitente.
62. De uxoris interfectore.
63. De pœna matricidæ.
64. De patricida et fratricida.
65. De interfectione impij.
66. De juramentis.
67. De perjurio pro vita redimendo.
68. De perjuro qui alios in perjurium ducit.
69. De eo qui sciens perjurat.
70. De eo qui contra id quod suspicatur jurat.
71. De perjuro in manu episcopi vel cruce.
72. Quod verum jurare non sit peccatum.
73. De juramento synodali.
74. Ut pueri ante quatuordecim annos non cogantur jurare.
75. Ut perjurium emendetur sicut adulterium.
76. De his qui per capillum vel per caput Dei jurant.
77. De incautis juramentis non servandis.

- A 78. Si utendum sit fide veritatis per falsos deos.
79. De perjurio cavendo etiam in communi loquæ.
80. Quacunq̃ arte verborum quis juret?
81. De multimodis juramentis et mendaciis.

LIB. IX. De raptoribus et furibus.

1. De membrorum truncatoribus et incensoribus.
2. Quod non furtum, sed mens juris attenditur.
3. De eo qui aliquem exspoliavit.
4. Quod non sit sumendum exemplum spoliandi.
5. Quod oblatio de rapina maculosa sit.
6. Ut pauperum defensio ab imperatore postuletur.
7. Peccatum esse diviti ablatum pauperi dare.
8. Rapinam esse inventa non reddere.
9. Regum esse oppressos liberare, nec effusionem sanguinis esse malos punire.
10. De puniendis malis.
11. De oratione qua orat ut temperentur interdicta.
12. Quibus licitura sit malos occidere.
- B 13. Ut mali non occidantur, sed corrigantur
14. De tolerandis vel fugiendis vel impugnandis malis.
15. Quod bella cum benevolentia sint agenda.
16. De persequendis vel deprædandis hostibus.
17. De prædandis hostibus ecclesie.
18. De eo qui, cum possit, injuriam non repellit a socio.
19. De pœnitentia.
20. De reconciliatione pœnitentis.
21. De utili pœnitentia.
22. Quod non tam mensura temporis quam doloris consideranda est.
23. Ut pœnitentia publice agatur.
24. Post dignam pœnitentiam posse aliquem docere.
25. Cur prohibeatur clericatus post pœnitentiam.
26. Quod oblata oporteat pœnitentem restituere.
27. Quod nullum peccatum sine pœnitentia remittatur.
- C 28. Quod pro conversione necessaria sit pœnitentia.
29. Quod venia non accipiatur sine pœnitentia.
30. Ne aliquis episcoporum alienum pœnitentem suscipiat.
31. Indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum obtineri nequit.
32. De his qui se occulto crimine contaminarunt.
33. Quod par causa sit mulieris adulterium et viri adulterium.
34. De justa et injusta misericordia.
35. De persequentibus sacerdotes.
36. De cruce et imagine.
37. De reconciliatione excommunicatorum.

APPENDIX SECUNDA

OPUSCULA SPURIA.

Bibliotheca Veterum Patrum, Supplementum, tom. XXVII, col. 436.)

F. P. LUCÆ WADDINGI

ORDINIS MINORUM

AD SEQUENTIA OPUSCULA PRÆMONITIO.

Duo nobis desunt sanctissimi viri opuscula, Commentarii scilicet in Threnos Jeremiæ, et in Psalmis Davidis, quorum postremos morte præventus complere non poterat. Etsi a nobis diligenter perquisitos, hactenus reperire non potuimus: si aliquando apparuerint, auctiori dabimus editione. Interim laboramus